

ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ГРАДА В КРАЯ НА ПЪРВОТО И ПРЕЗ ВТОРОТО ДЕСЕТИЛЕНИЕ НА XXI ВЕК

(ПИРО БЕЛОГРАДЧИК 2021-2027, ПАРАГРАФ 2, ЧАСТ ПЪРВА)¹

Красен Станчев²

Икономическо развитие.....	3
Подход и уводни бележки.....	3
Икономическото развитие след 2014 година	4
Динамика на населението и заетостта	4
Работна сила	8
Доходи: състояние към средата на 2021 г.	13
БВП, бизнес, инвестиции и делова среда	18
Национално ниво: перспектива от отправната точка на Плана	19
Значение на динамика на БВП за 2014-2020 г. за Белоградчик	20
Икономиката на Белоградчик през 2019-2021 г.....	22
Какво не се вижда в статистиката	28
Кредитен потенциал на населението и оценка на перспективите от предприятията в общината	31
Визия, проекти и мултиплициращи ефекти в дългосрочен план	35
Макро-предизвикателства и перспективи пред общината в края на 2021 г.	35
Състояние на отраслите и инфлация.....	35
Бюджет и субсидии: перспективи в началото на плана	36
Изводи и SWOT Анализ.....	38
Бизнес среда	38
Туризм	38
Предизвикателства	39
SWOT анализ	40
Визия за развитието на туризма и гостоприемството	48
Примерни проекти и събития.....	49
Списък инвестиционни проекти с финансова оценка.....	49
Проекти с финансиране от държавния бюджет.....	49
Частни инвестиции	51
Преглед на условията и възможностите за финансиране	52
Проекти в Северозападния регион с възможен мултиплициращ ефект за Белоградчик... Error! Bookmark not defined.	
Чернови план за действие..... Error! Bookmark not defined.	

¹ Публикацията, както се вижда от подзаглавието, е част Плана за интегрирано развитие на община Белоградчик. Работата по него приключи в средата на 2021 г. Самият план е достъпен на [страницата общината в Интернет](#). Текстът има самостоятелна стойност, макар под различна форма да е намерил място в не една част от Плана. Особеното на подхода е, че анализът на предисторията и потенциала на развитие е даден сравнителен план, покрепен с представителна извадка на интервюта с делите среди на града и региона и последните налични към момента на приключване данни за общинските икономики на НСИ. Заглавието е на автора, специално за целите на Регионални прафили на ИПИ.

² Доц., д-р Красен Станчев, Софийски университет, е почетен професор на Тбилиския Свободен университет (https://en.wikipedia.org/wiki/Free_University_of_Tbilisi), председател на Съвета на ИПИ (www.ime.bg), CEO на KC2 LTD, почетен член на УС на БТПП и член на Mont Pelerin Society (www.montpelerin.org), на Network for Constitutional Economics and Social Philosophy (NOUS - <https://nous.network/>), и на Wilhelm Roepke Institut в Erfurt, Германия (https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_R%C3%B6pke_Institute).

Списък използвани източници **Error! Bookmark not defined.**

Икономическо развитие

Подход и уводни бележки

Тази част от Плана сравнява стопанските развития на общината от последните години в основните макроикономически, социалноикономически, секторни и фискални измерения със стопанските и социални процеси в страната, описва началната точка на развитие за следващите години и обосновава кои насоки на това развитие би трябвало да се следват.

Първата част от анализа е сравнение както с предишни статистически периоди и периоди на планиране, така и с някои специално подбрани области и общини, процесите в които могат да осветлят перспективите пред Белограчишката икономика. Втората част е описание на насоките за развитие, неговите приоритетни проекти и предполагаемите ресурси за тяхното осъществяване.

Анализът се опира на статистическите данни за Видинска и Монтанска област, като най-близки области на стопанска „гравитация“. Отделно има сравнения с процеси в съседни общини от Видинска област, общините Берковица и Банско (избрана тук поради сходна структура на икономиката и пример за въздействието на туризма върху общите социалноикономически перспективи на общината), както и - за определи проблеми и цели на развитие – някои други общини в зависимост от контекста. Берковица е взета за сравнение като близък потенциал от съседна област, а Банско като пример на икономика с доминиращ сектор туризъм и относително устойчив ръст на посещенията, сравним с тези на Белоградчик. За някои процеси през 2020 и 2021 г. статистическите данни засега са само на национално равнище. В тези случаи, както и при дългосрочните демографски процеси, е направен опит да се опишат и вземат предвид общите емпирично установени тенденции. Когато е необходимо или липсват статистически данни са използвани или по-широки и дългосрочни статистически и информационни свидетелства, включително информация от нарочни анкети (с количествена оценка на стопанските обстоятелства през 2021 г.) и стандартизирани интервюта (с цел установяване на преобладаващите очаквания) с дванадесет предприемачи от общината и е използвана информация от три банки за кредитоспособността на жителите и предприятията от общината.

Методологическият подход подволява да се изолират факторите на стопанско развитие и финансиране на бюджета на общината, върху които може да се влияе, от онези, които вероятно ще бъдат отвъд обсега на въздействие на Плана и общинските и областните органи на самоуправление. Този подход позволява да бъдат формулирани реалистични цели и подполящи средства на достигането им, който да залегнат в основата на дневния ред на общината.

Специално внимание е отделено на изпълнението мероприятия и намерения, в това число инвестиционни, залегнали в предишните два плана за интегрирано развитие на общината.

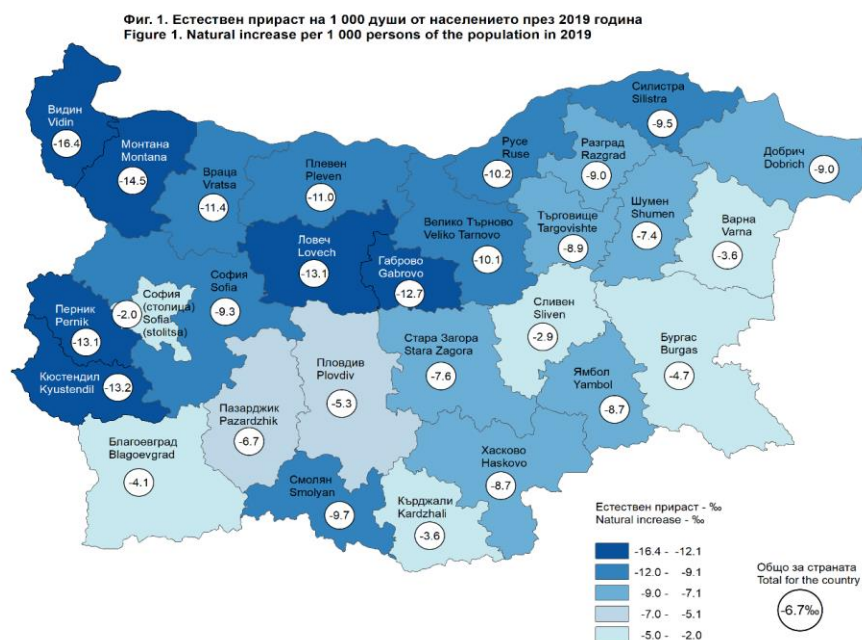
Икономическото развитие след 2014 година

Изглежда очевидно, че общината следва закономерностите на областта. За да разберем специфичните за Белоградчик развития в следващите разсъждения обобщаваме данни за съседни общини от област Видин, една община от област Монтана и община Банско.

Динамика на населението и заетостта

Много от тенденциите преди приемането на изтеклия План за развитие на община Белоградчик се запазват, но в редица от тях отрицателните процеси³ са притъпени. За планирането на икономическото развитие са важни подробностите.

От 2015 до 2020 година населението на целия Северозападен район за планиране и двете области на стопанска гравитация на Белоградчик - Видинска и Монтанска – намалява. Тенденцията не е нова, а от 1985 г. Това е годината, в която България достига своя връх от 8.9 млн. население. Това е и годината, в която Белоградчик също бележи пик в броя на жителите – 7 205. За целия район намалението на населението е от почти 1.2 млн. през 1990 г. до 742 хил. през 2019.⁴ Продължава процесът на намаляване и застаряване на населението, намалява броят на живородените деца и се увеличава коефициентът на обща смъртност, броят на сключените граждански бракове също намалява. През 2019 г. отрицателният естествен прираст е най-драстичен именно в тези две области. Перник и Кюстендил имат близки, но по-ниски стойности на този показател.

³ Виж: План за развитие на община Белоградчик 2014-2020 година. Юни 2014, с. 74-82.

⁴ Данните по области и общини за 2019 г. са от Районите, областите и общините в Република България. София, НСИ, 2021, а за 2020 г. от данните на НСИ „Население под, във и над трудоспособна възраст по области, общини и местоживееене“ от април 2021 г.; за справки и сравнения понякога са използвани интерактивните карти от портала на Института за пазарна икономика (ИПИ) 265 Истории за икономика: <http://www.265obshtini.bg/>. Ако не е указано друго, статистическите данни за България са последните достъпни към 20 ноември т.г. от НСИ.

Към края на 2020 г. населението на общината е 5 320 души.⁵ През 2014 г. те са 6 162-ма. Приръстът е отрицателен и значим – 13.7%.⁶ Динамиката на населението по категории на стопански активна възраст за периода е много показателна.

Таблица 1. Население на община Белоградчик под, в и нас трудоспособна възраст (2014-2020)

Население	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Спрямо 2014 г.
Общо	6 162	5 997	5 861	5 726	5 575	5 423	5 320	86.34%
Под трудоспособна възраст	933	895	874	832	820	806	761	81.56%
В трудоспособна възраст	3 366	3 256	3 153	3 072	2 966	2 875	2 859	84.94%
Над трудоспособна възраст	1 863	1 846	1 834	1 822	1 789	1 742	1 700	91.25%

Намаляването на населението на общината под трудоспособна възраст е най-съществено. От 2014 към 2020 г. то е 18.5%. Иначе казано, на един работещ в общината през 2020 г. се пада „¼ младеж“ и „половин пенсионер“. Хроничният недостиг на „подрастващ“ и заместващ човешки капитал се сочи от бизнеса като основен проблем на развитието. Очевидно е, че, абстрактно погледнато, в обозримо бъдеще Белоградчик може да разчита само на механичен прираст

Завареното положение не е такова неблагоприятно във Видин (младото поколение намалява с 2.7%), в общините за сравнение (Макреш, Чупрене и Берковица) или не се променя, или има видимо подобрене, като в Банско и, например, Крумовград (поради чуждестранна инвестиция в добивната промишленост) ръстът на населението във всички категории е с най-високи стойности в страната.⁷ Тук броят на младите се увеличава почти колкото в София (0.5%), но за разлика от столицата се увеличава с над 1% и населението в трудоспособна възраст.

Ако в община Видин общото (т.е. естественото плюс механичното) намаляване на населението е 10.9% за периода от 2015 до 2020 г., то за Белоградчик е 11.3%, като разликите са приблизително същите и за отделни години. Това намаляване към началото на предишния период на планиране (2004-2012 г.) е 14.7%. Намаляването на населението на общината от 2014 до 2020 г. се забавя до 13.6%.

Пролям в тези развития е именно свиването на броя на хората под трудоспособна възраст. За община Видин показателят е -11.4%. 7% по-силното намаляване хората от тази група в Белоградчик вероятно се дължи и на „гравитацията“ на по-големия град и вътрешната миграция към други части на страната. При населението в икономически активна възраст намаляването в Белоградчикката община (-12.2%) и също е с 0.5% по-рязко от Видин за целия период след 2014 г.

⁵ Данните са обобщени към април 2021 г., между обобщаващите данни за 2020 г. в „Население по градове и пол“ (виж страницата на НСИ в Интернет) и данните за Белоградчик от предходните години на Инфостат има разминаване, тук се позоваваме на Инфостат, които изглеждат по-реалистични.

⁶ За „значими“ при демографските данни приемаме стойностите от и над 10%.

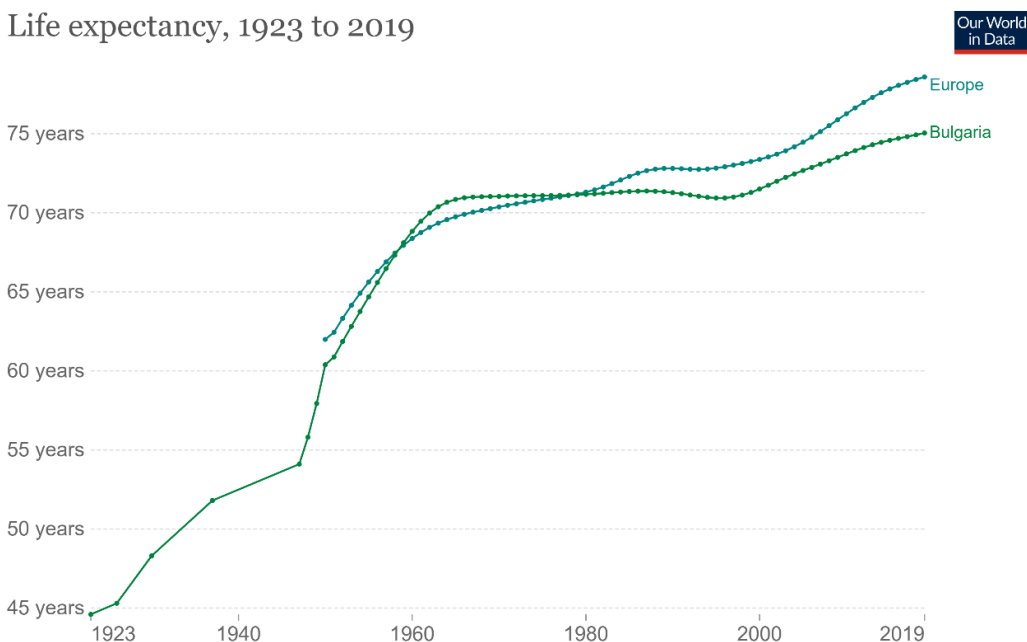
⁷ Подобно е положението във всички общини с инвестиции в добивната промишленост и цветната металургия, виж: Петър Ганев. Произведената продукция разкрива големите центрове и осите на развитие. БТПП Инфобизнес, бр. 84, 5 май 2021 г., достъпно на: <https://www.infobusiness.bcci.bg/industry-5-5-2021.html>.

Демографски положението в Белоградчишка община е видимо по-добро от съседните общини от периода преди 2014 г. и сега няма съществена разлика: и тогава, и сега в Белоградчик отрицателните развития са около два пъти по-слаби отколкото в тях.

В съседна Монтана общото намаляване на населението за периода е 8.6%, на „следващото поколение“ със 7.3% и 8.8% при икономически активните хора. И за двете области (и съответно за община Белоградчик) по-малкото млади хора към 2021 г. ще една от основните причини (заедно и в следствие на вътрешната и външна миграция) за продължаващо намаляване на средната продължителност на живота и слабата привлекателност за инвестиции и нови бизнес начинания.

За страната стогодишната картина на продължителността на живота показва, че в сравнителен план изоставането започва отдавна. Настоящите тенденции за България са следствие на многобройни фактори, които се променят към „застой“ след първата половина на 1960-те години, а в положителна насока – едва след 1998-1999 г.

Графика 1. Продължителност на живота в България и Европа от 1923 до 2019 г.

Source: Riley (2005), Clio Infra (2015), and UN Population Division (2019) OurWorldInData.org/life-expectancy • CC BY
Note: Shown is period life expectancy at birth, the average number of years a newborn would live if the pattern of mortality in the given year were to stay the same throughout its life.

Източник на графиката: Our World in Data (OWD), Life Expectancy, по данни на ООН и както е посочено в легендата).

„Подробностите“ за България са следните: през 1964 г. продължителността на живота е 70.8 години, до 1990 г. нараства незначително в сравнение периода преди Втората световна война, Европа и другите страни от СИВ (където също стагнира), достигайки 71.3 години; след това към 1996 г. се

върща на равнището от 1964 г. (70.9 години) и едва от 1999 до 2019 г. достига 75 години. За увеличаване на продължителността на живота с пет години са били необходими 20 години.⁸

Данните за 2020 г. подлежат на уточняване, но според актуализация на НСИ от май т.г. за периода 2018-2020 г., освен столицата, само шест области са продължителност на живота над 75 години – Благоевград, Бургас, Варна, Кърджали, Пловдив и Смолян.⁹ Тенденциите във Видинска област са сходни с тези в още 22 области, но по-неблагоприятни.¹⁰

Проблем пред икономическите перспективи на общината и областта е продължителността предстоящия живот. В област Видин тя е най-ниска в България, 3.2 години по-кратък живот от средната продължителност. След Видинска област в дъното на таблицата е и Монтана, с около половин година по-дълъг живот.

Таблица 2. Средна обща продължителност на предстоящия живот в областите Видин, Монтана, София и София област

	2013 - 2015	2014 - 2016	2015 - 2017	2016 - 2018	2017 - 2019	2018 - 2020
	Общо	Общо	Общо	Общо	Общо	Общо
Видин	72.61	72.62	73.10	72.86	72.96	71.80
Монтана	72.83	72.65	72.87	72.75	72.97	72.30
София	73.45	73.26	73.42	73.35	73.58	73.10
София (столица)	76.18	76.29	76.44	76.58	76.66	76.30

Източник: НСИ.

Продължителността на предстоящия живот във Видинска област е 4.5 години по-кратка от тази в столицата. За Софийска и Монтанска област данните показват относително постоянна продължителност на живота за целия период, с лек спад от 0.35 години за София-област. За Видинска област скъсяването на хоризонта на живота е най-съществено.

В международен план Регионалният Годишник на Евростат за 2020 г. показва, че Северозападна България и в частност Видинска и Монтанска област имат най-неблагоприятни стойности по всички фактори, осигуряващи по-дългосрочна продължителност на живота и по-високо равнище на благосъстояние.¹¹ Това е валидно за такива показатели като „продължителност на живота“,

⁸ Тази „скорост“ на подобрение на показателя е добра, ако периодът се сравнява с Европа или с подобрението между 1960-те и края на 1980-те години в България. Но трябва да се отчита и сравнително ниската начална стойност на индикатора.

⁹ Виж: Средна продължителност на предстоящия живот на населението по области (обща данни). НСИ, 11.5.2021. За периода от 1960 до 1990 г. динамиката на продължителността на живота е на практика една и съща за всички страни от Източна Европа, но навсякъде тя започва да се увеличава през 1991 г., докато в България се наблюдава спад или показателят остава без промяна до 1999 г., когато възстановява стойността си от 1989 г. (71.3 години).

¹⁰ Както констатира НСИ, само „пет области - София, Кърджали, Перник, Бургас и Варна увеличават населението си през 2020 г. спрямо 2019 година. Най-голямо е увеличението в София - с 5.2% и Кърджали - с 1.6%. Останалите двадесет и три области има намаление, като най-голямо е за областите Видин - с 2.0%, и Смолян - с 1.6%“ (Население и демографски процеси през 2020 г. НСИ, януари 2021, с. 6).

¹¹ Виж: Eurostat (2020) Regional Yearbook, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020, pp.: 37-39, 42, 62, 69, 74 and 77. Годишникът е достъпен на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/11348978/KS-HA-20-001-EN-N.pdf/f1ac43ea-cb38-3ffb-ce1f->

„удовлетвореност от здравния статус“, „население на пенсионна възраст“, „години живот след пенсиониране“, „ученици, напуснали училище“, „безработица“, „трайна безработица“ и „младежка безработица“. Само по индикатора „удовлетвореност от здравния статус“ областите Видин и Монтана имат ранг около средния за ЕС, и само младежката безработица има по-високи нива в някои области на Испания и Гърция.

Отново следва да се има предвид, че текущото състояние в областта и общината е резултат на многогодишно действие на негативни фактори за общата демография на България.

През 1990 г. населението под трудоспособна възраст е 21.6%, а на това над тази възраст – 22.6%. През 2020 г. заместващото поколение е 15.4%, а това над трудоспособна възраст – 24.8%. Пенсионната и здравната системи ще продължат да изчерпват все повече данъчен ресурс, намалявайки дела на средствата, необходими за инфраструктура, образование и други важни за общините начинания. Предизвикателствата ще са по-значими в областите и общините с вече вкоренени неблагоприятни демографски и стопански показатели, сред тях са Видинска област и община Белоградчик.

- През 2020 г. Видин продължава да е областта с най-голям процент население в пенсионна възраст – 30%. (Само делът на пенсионерите в Габровска област – 29.1% - е близо до този показател на Видинска, а за Монтанска област той е 26.5%.)¹²
- След 2015 г. населението на общината на пенсионна възраст намалява по-бавно от това на Видин – с 7.1% (Видин - с 10.5%), но е повече от два пъти по-бързо от ръста на броя на пенсионерите в община Монтана.
- За същия период населението на страната намалява с 3.4%, на Видин – с 11.13%, на Белоградчик – приблизително колкото Видин, с 11.65%, Монтана - 8.73% и Берковица – 7.95%. При това смъртността в общините за сравнение с Белоградчик е по-незначителният фактор. За страната през 2020 г. тя е 13.3% по-висока от 2015 г., за Видин - 7.8%, за Белоградчик - 6.3%, за Монтана – 9% и за Берковица – 6.3%.

Работна сила

Последните данни на НСИ за състоянието на пазара на работна сила са от средата на август 2021 г.

- Коефициентът на безработица за страната през първите три месеца е 6.3%, но през второто тримесечие спада до 5.7%, за Северозападения регион спадът е от 14.6% на 13.3%. Той е повече от 2.3 пъти по-висок от стойността за страната и три пъти по-неблагоприятен от коефициента на Югозападния регион, но тенденцията е положителна. Коефициентът на икономическа активност за населението на възраст от 15 до 64 години през второто тримесечие на тази година е 71.9%, най-нисък в Северозападния регион – 67.2%. Средният коефициент на заетост на хората от същата възрастова група за Видинска област е 57.7%, по-благоприятен от областите Враца (53.1%) и Монтана (50.8%). В Северозападния регион икономически неактивните лица са 28.6%.

[f0255876b670?t=1601901088000](https://www.nsi.bg/Content/Default.aspx?ContentID=1601901088000). Посочените индикатори далеч не изчерпват списъка показатели за сравнение, но общата картина е подобна.

¹² Целият Северозападен регион е с дял на пенсионерите над 25% за отделните области.

- За изтеклия период на тази година коефициентът на продължителната безработица за страната остава практически непроменен (2.7% през първото и 2.8% през второто тримесечие). Средният процент на подобрение на другите показатели за страната е около 1.
- Развитието на пазара на труда през 2021 г. е подкрепено от ръста на икономиката и дава известни основания да се предполага, че относително по-бавното влошаване на демографското положение в областта и общината ще съвпадне с период на съживяване на икономиката. Ръста на Брутната добавена стойност (БДС) и БВП за първите шест месеца (на тях се спираме по-долу) дават основание за умерен оптимизъм.

Освен че запазва дистанцията си от средните стойности за страната, безработицата има и различна динамика във Видинска, съседните области и областите с най-перспективни показатели. Коефициентът на безработица за всички възрастови групи за област Видин към края на 2020 г. е три-четири и почти седем пъти по-висок от средните и най-благоприятните (София-град) стойности за страната. За Монтанска област показателят е дори по-неблагоприятен. И това положение е относително постоянно през последните пет години. Тези изводи са добре онагледени в следната таблица.

Таблица 3. Динамика на коефициента на безработица* в избрани области и страната (2015-2020)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Общо	Видин	18.8	16.3	19.2	19.7	19.1	18.9
	Монтана	8.2	(5.6)	9.7	15.1	20.4	24.5
	София (столица)	4.3	3.8	2.8	2.0	1.6	2.8
	Кърджали	(2.3)	(1.7)	(1.6)	(3.3)	(2.0)	(1.4)

*Всички възрастови групи, включително работещите пенсионери. **Стойностите в скобите са знак за не напълно качествени данни на статистиката.

През 2020 г. във Видинска област коефициентът е същият като през 2015 г., с временно подобрение само през 2016 г., но без значително влошаване към края на периода. Но и тогава е 3.8 пъти с по-неблагоприятни стойности от коефициента за безработица за страната и 6.8 пъти по-неблагоприятен от същия коефициент за София (въпреки спада за цялата икономика през 2020 г.). (През май 2021 г. – точно три пъти над коефициента на безработица за страната.) В област Монтана има ясна тенденция към влошаване на показателя.

Има изключения от общите процеси за страната.

Намаляването на безработицата в област Кърджали след 2018 г. се дължи на голяма инвестиция в добивната промишленост. (Един от резултатите е, че за периода 2014-2019 ръстът на заплатите там е 48.5%, за София – 44.3%).

За нито една община от Северозападния регион за планиране не е вероятно в периода на следващия план за развитие да настъпи подобна „златна треска“ в добивната промишленост.¹³

- От гледище на Белоградчик високата безработица в област Монтана и съседните общини (виж Таблица 3) може да означава стабилизиране на сегашното положение в заетостта.

¹³ Изобщо общините с такива инвестиции се отличават с висока заетост и доходи, виж: Красен Станчев. Металургия на заплатите: какво се случва около добива на цветни метали. Икономически живот, 26 февруари 2021 г.

- За първото тримесечие на 2021 г. и данните за област Видин също са положителни: ръстът на броя на заетите е 1.5% (общо в частния и публичния сектор).¹⁴ (В област Монтана отрицателната тенденция се запазва, заетостта намалява с 2.4% за същия период.)
- На равнище общини за сравнение динамиката е показана в следната таблица, която показва състоянието през последните три „нормални“ години. (Данните са от портала „265 истории за икономика, техният източник – НСИ.)

Таблица 4. Динамика на коефициента на безработица в Белоградчик и общините за сравнение

	2017	2018	2019
Белоградчик	24.2%	21.3%	18.31%
Макреш	30.9%	27.5%	37.1%
Чупрене	39.7%	30.31%	29.8%
Берковица	12.9%	10.14%	9.9%
Банско	7.6%	6.89%	5.4%

През 2019 г. безработицата в Белоградчик е 3.4 пъти по-висока от средната за страната, почти два пъти по-ниска от Макреш (с негативна тенденция) и с около 1/3 по-добри стойности на показателя от община Чупрене. Сравненията референтните общини Берковица и Банско също са показателни.

Берковица стои два пъти по-добре от Белоградчик с подобна тенденция на спад. Банско през 2019 г. е с приблизително същия коефициент на безработица като средния за България.

Сравнението на механичния и естествения прираст на населението на общините Банско и Белоградчик показва някои особености на процеса на намаляване на броя на хората.

От над 7 000 жители през 1985 г. – периодът с най-много жители на общината съвпада с историческия пик в населението на страната, - в края на 2020 г., според статистическия регистър на населените места община Белоградчик е 4 339 души.

Както показват данните резюмирани в Таблица 4, възможно е 2021 г. да постави началото на нова тенденция в механичния прираст на Белоградчик, ако се запазят и крехките положителни тенденции в областта и стартират стопански начинания, които имат мултиплициращ ефект. Почти 25% негативен естествен прираст не може да бъде компенсирани по друг начин освен със заселване на нови хора, евентуално на по-ниска от средната за страната възраст от 44 години за 2020 г.

Таблица 5. Механичен и естествен прираст на населението на Белоградчик и Банско

Белоградчик					
Вид прираст/година	2016	2017	2018	2019	2020
Механичен	-31	-36	-67	-60	23
%	--0.5	-0.6	-1.2	-1.1	0.4
Естествен	-105	-99	-84	-92	-126
%	-17.9	-17.3	-15.1	-17	-23.7
Банско					
Механичен	39	188	20	134	252
%	0.3	1.5	0.2	1	1.9
Естествен	-86	-94	-61	-71	-136

¹⁴ Данните са от Отдела за статистически изследвания (ОСИ) на НСИ във Видин, съобщение от 17 юли 2021 г. „Наети лица и средна брутна работна заплата през първото тримесечие на 2021 година в област Видин“; в Съобщението няма преглед на състоянието по общини.

	-6.7	-7.3	-4.8	-5.5	-10.5
--	------	------	------	------	-------

Сравнението с община Банско поставя някои теми за размисъл.

- Процесът на намаляване на населението на Банско започва десет години по-рано от Белоградчик, през 1975 г. Механичният прираст също започва и се запазва като тенденция по-рано от годината да сравнение в таблицата – през 2011 г. Обяснението е в развитието на туризма вследствие на концесионирането на ски зона „Банско“ през 2001 г. и последвалото развитие на зимния, а сетне и на целогодишния туризъм.
- В началото това развитие е само перспектива, реалното начало е през 2003 г. Едва след още осем години стопанското развитие дава резултат, видим демографски в механичния прираст (разликите в коефициентите на естествения прираст между двете общини е по-скоро функция на механичния прираст).

За вероятни подобни развития говорят и някои показатели на пазара на труда. Освен коефициента на безработицата следва да бъде отчетен и броя на безработните на едно свободно работно място (СРМ). Коефициентът на СРМ се изчислява от през последните години и тук привеждаме стартовите данни за януари тази година¹⁵. Сравнението, което се вижда в следната таблица е за 2019 и януари 2021 г.

За Видин коефициентът на трайна безработица (КТБ) е 2.4% през 2019 г. (и е по-нисък от показателя за страната в началото на тази година). Белоградчик е около три пъти в по-неблагоприятно положение, но в сравнението със съседните общини е в полза на Белоградчик. (Други съседни общини са същото сравнително положение – КТБ в Димово е 23.4%, а в Ружинци – 29.5%.) Берковица стои два пъти по-добре по този показател, а Банско – 8 пъти.

Таблица 6. КТБ и брой безработни на едно СРМ (2019-2020)

	2019	СРМ 1/2021
Белоградчик	6.64%	30
Макреш	18.55%	46
Чупрене	18.70%	205
Берковица	3.13%	9
Банско	0.75%	2

През 2020 г. високите коефициенти за безработица и сравнително ниските възнаграждения за труд във Видинска област не са следствие на ниска конкурентност на човешкия капитал. По-начало безработицата сред хората с висше образование се среща рядко: за миналата година е регистриран относително висок процент 2.6%, през юни – юли тази година – около 2%.

За Видин образователните категории на хората в активна възраст (25-64 години, с основно и по-ниска степен на образование, средно и висше образование) са равни на средните за страната. Има известна тенденция към увеличаване на броя на хората с основно и по-ниско образование, но същото се случва и с броя на тези с висше образование. Най-бързо (с 5% през 2020 г.) се понижава

¹⁵ Този показател разкрива конкурентността на общинските пазари на работна сила, но се основава на данни от бюрата по труда (като съотношение на работни места предлагани и търсени чрез тях), т.е. не са включени данни за пряко и онлайн договаряне, което пък на свой ред е по-разпространено в стопански по-развитите региони на страната.

броя на вишистите в област Монтана, но същият феномен се наблюдава, макар и в по-малка степен, в Софийска, Хасковска и Варненска област.¹⁶ Все пак хората с най-високо образование намаляват, понякога с над 10% в 24 области. Авторката на тези обобщения, Зорница Славова от ИПИ, отбелязва следната закономерност, наблюдавана от 2013 г. насам: областите с голям дял на аграрния сектор имат висок процент на работната сила с основно и по-ниско образование (това донякъде обяснява развитието в Монтана), индустриализираните – по-скоро хора със средно образование, такива с висше - областите с най-висок за страта дял на услугите. Видинска област не е в нито една от тези групи. Но както ще видим по-долу е една от областите със сравнително по-бърз ръст на услугите.

Предвид на тези средни показатели може да се смята, че за областта са валидни общите за България проблеми, познати от Индекса на човешкия капитал, актуализиран от Световната банка в края на 2020 г.: сравнително ниска посещаемост на училище, кратък общ срок на обучение и 7% напуснали училище и др.¹⁷ Освен това споменатите наблюдения на ИПИ показват, че в България около 50% от завършилите висше образование се реализират на поприща, които изискват по-ниска квалификация. (Този феномен се наблюдава и в Благоевградч.) На равнище региони за планиране подобни са и данните на Регионалния годишник на Евростат.¹⁸

Тези общи за страната процеси имат пряко отношение към развитието на общината през следващите седем години. Доколкото е възможно приоритетна насока на развитие би трябвало да бъдат секторите на услугите и по възможност промишлеността.

За Благоевградч е известно, че от 2017 до 2019 г. броят на учениците в общообразователното училище намалява с 90 деца (от 577 на 487) и че за същия период учениците в професионално училище се увеличават от 11 на 57. (От съседните общини има данни само за Димово, там процесите са подобни.)

При съотношението безработни към СРМ Благоевградч е значително по-добре от Макреш, Чупрене,¹⁹ Димово (126), Брегово (104), малко по-добре от Кула (37) и Ружинци (31) или Лом (25). За Видин този показател е 10, за страната – 8, като на това равнище е и Берковица, а Банско е в 4 пъти по-изгодно положение от средното за България. Трябва да се отбележи, че някои общини с доказан потенциал в туризма имат по-лоши стойности на този показател от Благоевградч, такива са например Бяла (58), Поморие (39), Приморско (41) и Самоков (57). (Предвид на сезонния характер на заетостта в този отрасъл е възможна промяна на показателя, макар да е трудно да се прецени договора не минават през посредничеството на Агенцията по заетостта.)

¹⁶ Виж: Зорница Славова. Кои области са с най-високообразована работна сила. Преглед на стопанската политика, бр. 1050, 13 август 2021 г., достъпно на: <https://ime.bg/bg/articles/koi-oblasti-sa-s-nai-visokoobrazovana-rabotna-sila/>.

¹⁷ Виж: Bulgaria, Human Capital Index 2020 World Bank, October 2020 (pre-COVID-19 data), достъпен на: https://databank.worldbank.org/data/download/hci/HCI_2pager_BGR.pdf.

¹⁸ Международните сравнения не са в полза на Северозападния регион, само в съседните области на Сърбия положението е по-неблагоприятно, виж глава Education на цитирания годишник, особено с. 53-56 и 58-63. Виж също: ЗАВЪРШИЛИ ПРЕЗ 2020 Г. ПО СТЕПЕНИ НА ОБРАЗОВАНИЕ, СТАТИСТИЧЕСКИ ЗОНИ, СТАТИСТИЧЕСКИ РАЙОНИ И ОБЛАСТИ, НСИ, 14 май 2021.

¹⁹ Общините Чупрене, Перник (210) и Летница, Ловешка област (240) са „рекордьори“ за страната. Виж интерактивна карта на този показател в: 265 Истории за икономика: <https://265obshtini.bg/map/117>.

Доходи: състояние към средата на 2021 г.

Статистиката на доходите има общи за България и ЕС непълноти: общият доход е представен предимно като паричен израз на доходи от различни източници, международното (а често и националното) сравнение е възможно без значим лаг във времето на регионално равнище най-вече като приход и работни заплати и помощи, не и на равнище общини. Освен това на регионално, областно и общинско равнище няма информация за „богатството“ (т.е. като стойност на финансовите и материални активи на един възрастните граждани и техните организации на човек от населението).²⁰ Тук са обобщени данните, които все пак показват заварено положение и подпомагат търсенето на потенциал за подобряване на стимулите за стопанско развитие.

За целия период от 2014 до 2019 г. е характерно, че за хората в активна възраст най-бързо растат доходите от работни заплати. Следват ги доходите от пенсии. Обяснението е в недостига на работна сила. Ефектите от административното определяне на минималната работна заплата (МРЗ), обикновено смятани за положителни, са странични и най-вече наблюдаеми като трудно сключване формални договори с равнища на заплащане под МРЗ.

За 2020 г. ръстът на дохода от заплати седно за страната е 6%, а на реалните доходи на домакинствата - 4.4%. За последните десет години ръстът на реалните доходи е почти 66%, а на дохода от заплати – два пъти (със среден годишен ръст за периода от 7-8%).

Относително нисък е десетгодишният ръст на доходите от самостоятелна заетост – 51% (а спрямо 2019 – 3.1%), а най-нисък за приода е ръста на доходите от странична (извън основния договор и заплата) заетост – 8%.²¹

Предвид на големия процент на хората над трудова възраст в община Белоградчик, някои други подробности в динамиката на доходите също трябва да се вземат предвид.

- Ръстът на пенсиите за периода е 77% и 12% спрямо 2019 г., т.е. доходът на хората над трудова възраст (макар и от сравнително ниско равнище) расте по-бързо от дохода от заплати, от самостоятелна заетост, от дохода на хората в трудоспособна възраст и несравнимо по-бързо от ръста на БВП.
- Трансферите от бюджета (пособия за безработни, майчинство, помощи за деца, различни обезщетения и други) след 2011 г. нарастват с над 63%, а на годишна основа – с 5.2%; също по-бързо от БВП и доходите от самостоятелна заетост.

²⁰ Годишният доклад на Креди Суис за богатството в света за 2021 г. съдържа база данни, в която може да се проследи динамиката на богатството на България след 2000 г. Тогава средната стойност на активите на страната един възрастен гражданин е 3 839 щатски долара, а през 2020 – 36 443 щатски долара, ръстът е от 949.3%. Друга страна с такъв ръст на националното богатство в ОИСР или Европа за този период няма. Но този факт не променя засега мястото на страната в европейските съотношения. Същият среден показател за Европа през 2019 година е 174 хиляди щатски долара, Австрия – 290, Словения – 120, Гърция – 104, Естония – 77.8, Словакия – 68, Чехия – 68.1, Хърватия – 69.1, Полша – 67.5, Черна гора – 60.3, Унгария – 53.6 и Румъния – 50 хиляди щатски долара. Виж: Credit Swiss Research Institute, Global Wealth Databook: <https://www.credit-suisse.com/media/assets/corporate/docs/about-us/research/publications/global-wealth-databook-2021.pdf> .

Аналогична е динамиката на средните медианни доходи на домакинствата в България след членството и в ЕС: от 206 до 2020 г. техният ръст е 335%, от 2014 до 2020 г. – 38.3% и 9.2% за миналата година. Виж: EROSTAT, Mean and median income by household type: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

²¹ Причината вероятно е в регулирането на временните трудови договори и отчетността по тях.

За община Белоградчик това означава, че хората над трудова възраст през 2020 г. са били в относително по-малък риск от намаляване на доходите от онези, които са самонаети. В последната група са около 2 000 души от всички възрастови групи.

От 2014 до 2020 г. доходът от заплати увеличава своя дял в общите доходи на домакинствата от 54.2 на 56.1%.

Отправната точка за 2021 г. при общите доходи на домакинствата е, че към дела на заплатите в тях се добавят 31.8% социални, общобюджетни трансфери (28.8% е делът на пенсиите). В ЕС през 2020 г. средно 36.7 % общия разполагаем доход се формира заплати и 24.9% от социално преразпределение.

Статистиката за 2021 г. показва нарастване на дела заплатите и известно увеличение на преразпределението на другите източници на доход през второто тримесечие: на работните заплати делът е вече 58.5%, на пенсиите – 28.9% (срещу 31.1 в края на юни м.г.), регистриран е и лек спад на почти всички социални помощи (въпреки облекчаването на условията за получаването им). На годишна основа най-значителен е спадът на доходите от самостоятелна заетост – с 10%. Вероятната причина е намаляването и на броя, и на доходите на самонаетите през 2020.

Поради високия дял на самонаетите в област Видин около 1/3 от хората в активна възраст са с намалени доходи през 2020 г. От 2008 г. насам намалението на самонаетите в страната е почти 13%, а след 2014 г. – 5.4%. Този процес вероятно има аналогични измерения за самонаетите в Белоградчик.

Сравнението на тенденциите за областта и региона за периода на изтеклия План за развитие са представени в следната таблица.

Таблица 7. Динамика на общия доход средно на домакинство (избрани региони и области за 2014-2020 г.)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Промяна
Общ доход средно на домакинство (България)	12 163	12 349	12 666	13 469	14 231	15 061	15 704	29.3%
Северозападен регион	10 643	10 376	10 397	10 759	11 332	12 147	12 680	19.1%
Област Видин	9 299	7 711	6 951.	/	/	(7 568)	(8 315)*	-11.8%
Област Плевен	11 717	12 914	12 140	(12 619)	(12 993)	(13 414)	14 495	23.7%
Югозападен регион	14 255	14 598	14 377	14 859.0	15 746	16 938	17 872	25.4%
София (област)	9 113	8 894	10 341	(10 887)	(10 357)	10 636	11 885	30.4%
София (столица)	16 425	16 724	16 283	(16 334)	17 023.0	18 533	19 466	18.5%

*Според НСИ стойностите представени в скоби подлежат на корекции, а липсана на данни означава липса на статистика с нужното качество.²²

В Северозападния регион ръстът на доходите на домакинствата, ако няма актуализация на данните за областите Враца, Ловеч и Монтана (а и Видин), вероятно се дължи единствено на развитието в Плевенска област.

²² Данните на НСИ са от средата на август т.г. и обобщават извадкови наблюдения на домакинствата, подлежат на корекции. За област Монтана те са от лошо качество и не са публикувани за целия период, виж: НСИ ИНФОСТАТ, ОБЩ ДОХОД ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ДОХОДИ (ОБЩО ЗА СТРАНАТА, СТАТИСТИЧЕСКИ РАЙОНИ И ОБЛАСТИ), 13 август 2021 г.

Общият доход на домакинствата от Видинска област има най-непостоянната динамика в страната: в началото, към 2016 г. спадът на общия доход на домакинствата е 25.3%, но е вероятно само през пандемичната 2020 г. да има почти 10% ръст.

По данни на ОСИ Видин годишният ръст на заплатите в областта през първото тримесечие на 2021 г. е 12.9%. Другите отдели за изследвания Бюрото на НСИ В Северозападния регион, както и много ОСИ в областните центрове не са публикували данни по тази тема. В сравнение с онези, за които има информация и временното развитие е положително, област Видин стои по средата на текущата динамика на заетостта и доходите от заплати. Част от причините вероятно е в положителните развития преди 2019 г.

В област Търговище заетостта нараства с 0.6%, а заплатата с 15.1% спрямо първите три месеца на 2020 г.; в Пазардишка област ръстът на заетостта през първото тримесечие на 2021 г. е колкото във Видин – 1.4% (1.1% спрямо края на март м.г.), но годишният ръст на заплатите е 16.6%; за Разград ръстът на заетостта спрямо края на миналата година е 1.7%, 2.7% на годишна основа, а заплатите нарастват с 5.8%; в област Русе се наблюдава намаляване на заетостта на годишна основа с 2.7%, но увеличението на средната заплата е 10.5%; в Кърджалийска област заетостта нараства със 7.6%, а заплатите с 12.8% и в Хасковска област нараства с 0.4%, но заплатите намаляват с 5.3% в сравнение с първото тримесечие на 2020 г.

За периода от 2014 до 2019 г., ръстът на доходите от заплати във Видинска област е отрицателен с почти 45%. Макар да са възможни уточнения, този спад е следствие на демографски процеси (смъртност и процент от населението над трудоспособна възраст) и мобилност на човешкия фактор (вътрешна и външна миграция, сезонна работа и пр.),²³ са причината за посоченото намаляване на общия доход на домакинствата. (За същия период ръстът на доходите от пенсии е 46.7%). От областите за сравнение - в Кърджалийска област ръстът на доходите от заплати е над 10%, а за София – 28.7%.

Тези развития позволяват да бъде направен преглед на доходите от заплати за Белоградчик и общините за сравнение. (Последните данни са за 2019 г.)

Ръстът на заплатите Белоградчик и Банско за периода са в рамките на средния темп на нарастване на СРЗ за страната за последните пет години.²⁴ Ръстът в Чупрене вероятно е поради високия коефициент на безработица и трайно безработни, както и заради рекордния брой безработни на едно предлагано работно място. Като процент на общинската СРЗ спрямо националната през 2020 г. (а и за целия период) Белоградчик е в по-неблагоприятна позиция от общините за сравнение, с изключение на Макреш.

Таблица 8. Средна работна заплата (СРЗ) на месец: общинска динамика и сравнение минималната работна заплата (МРЗ) за страната: 2016-2019, 2020

	2016	2017	2018	2019	Ръст	средно на година	% от МРЗ (2020)	% от СРЗ (2020)
Белоградчик	611	653	753	786	128.64%	7.16	120.92%	62.02%

²³ Най-вероятно мобилността на работната сила е основната причина за неточност на статистиката на доходите и изобщо на наблюдението на домакинствата. Самите неточности за отделни области свидетелстват за това, че в тях мобилността е по-ясно изразена.

²⁴ Нарастването за последните единадесет години е 141.4%.

Макреш	544	613	609	671	123.35%	5.84	103.23%	52.94%
Чупрене	623	659	750	886	142.22%	10.56	136.31%	69.91%
Берковица	686	727	745	859	125.22%	6.31	132.15%	67.78%
Банско	634	676	741	814	128.39%	7.10	125.23%	64.22%

Източник: 265 Истории за икономика. *Стойностите са спрямо СРЗ за страната и са осреднени за публичния и частния сектор.

Съотношението на заплатите в общините към СРЗ за страната може да бъде мотив, макар и не водещ, за инвестиции и бизнес в общината (при изпълнени други условия, които могат да безкрайно различни за различните делови начинания). Но високото съотношение на МРЗ към СРЗ за дадена община най-вероятно е пречка за формални договори за постоянна заетост с търсещи работа срещу по-ниско заплащане. При отсъствие на икономически центрове, малко на брой население със значителен дял на хората над трудоспособна възраст, какъвто е случаят с община Белоградчик, специализирани предприятия могат просто да закрият поради липса (или пенсиониране) на хора с нужната висока квалификация.²⁵

При относително малка разлика, например от 20% над МРЗ каквато е тя в Белоградчик през 2020 г., за предлаганите работни места предприятия разходът за такъв договор е практически равен на СРЗ (защото разходите на работодателя по такъв договор са поне 20% над brutното възнаграждение). Съревнованието на пазара на труда се оказва за по-ниски възнаграждения. Този ефект много добре се наблюдава на примера на промените на възнагражденията на частния сектор. В Белоградчик, в годините преди COVID-19 (2018-2019 г.), те намаляват и през 2019 г. са с 24.2% по-ниски от публичния сектор.

Таблица 9. Средна брутна месечна заплати в частния сектор в Белоградчик и общини за сравнение (лева)

	2018	2019
Белоградчик	654	643
Макреш	486	576
Чупрене	697	782
Берковица	645	733
Банско	713	775

През първото тримесечие на 2021 г. разликата между възнагражденията в публичния и частния сектор на областта се разширява до над 40% в следствие на общото за страната увеличение на заплатите на учителите и бюджетния сектор.

Като съотношение на МРЗ към СРЗ разликата между brutните месечни възнаграждения в Банско и Белоградчик е съществена: възнаграждения в частния сектор на Банско са с 17% по-високи (в Берковица – с 14%, а Чупрене – с 21.6%).

През първото тримесечие на 2021 г. средната брутна месечна заплата в частния сектор на област Видин е 793 лева (в публичния – 1 253 лв., с 42% по-висока отколкото в частния). В частния сектор тя намалява от 828 лв. през третото тримесечие на миналата година, до 810 лв. през четвъртото и до 793 лв. към края на първото тримесечие на тази година. За това тримесечие броят на наетите

²⁵ Такъв е случаят с един от аптечните филиали, затворил в Белоградчик през 2020 г., въпреки търсенето на лекарства и предпазни средства и въпреки разрастването на веригата собственик.

лица в публичния сектор на областта намалява с 0.9%, но в частния сектор се увеличават с 3.3% въпреки по-ниските с 4.3% възнаграждения. Този ефект е закономерен и се наблюдава във всички области (за които са налице данни от регионалните поделения на НСИ).²⁶

Средната брутна месечна заплата за областта за това тримесечие (987 лева) е 67.5% от СРЗ за страната и 34% над МРЗ. В сравнение с първото тримесечие на 2020 г. ръстът на средната брутна месечна работна заплата областта е 12.9%. Само в Благоевградска област тази заплата е по-ниска от област Видин – 949 лв.

Увеличението на заплатите в бюджетния сектор през 2020 г. не е съпроводено с увеличение на възнагражденията в частния сектор на областта. Наблюдава се феномен, известен в икономиката като „ефект на изтласкването“: ръстът на заплатите в бюджетния сектор на областта не намалява заетите в частния (вероятно поради насищане за възможностите за работа в бюджетната сфера), но подтиска размера на възнагражденията. За икономика на страната през юни т.г. НСИ отчете годишен ръст на СРЗ от 14.1% (при 8.4% ръст на средния осигурителен доход).

Тези процеси ще оказват влияние и на стопанското развитие на община Белоградчик през следващите години. Съотношението между ръст на възнагражденията в публичния и частния сектор на областта вероятно ще задържа СРЗ в общината на по-ниски нива от референтните общини.

²⁶ По данни на Териториалните статистически бюра и областните Отдели Статистически изследвания към 20 август 2021 г., които са достъпни в техния архив за месеца: <https://www.nsi.bg/tsb/2021/08/>.

БВП, бизнес, инвестиции и делова среда

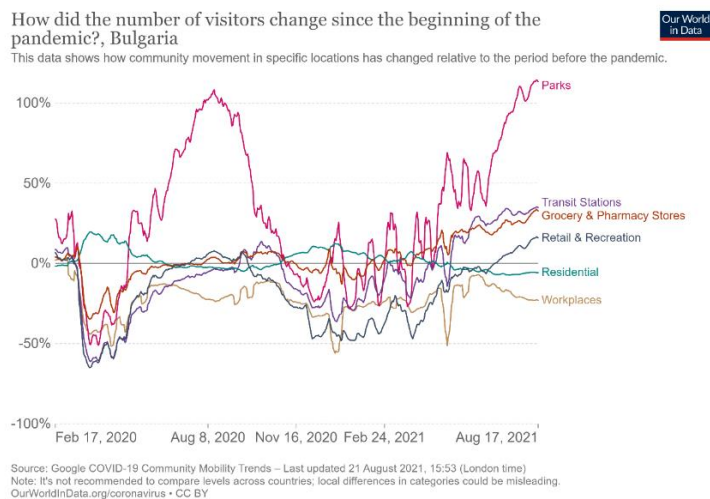
2021 г. поставя планирането на стопански и фискални процеси в много особена ситуация. Причината е в особеностите на икономическия спад за 2020 г. Класическите рецесии, които възникват по стопански причини, тази от миналата година е следствие на волево, политическо ограничаване на физическия и човешки фактор, на това, че стопанството трябва нещо да произведе и достави до онези, които имат желание да го платят.

Икономиката на 2020 г. просто спря. Но всички фактори на нейното „движение“ останаха в сравнително непроменено състояние, готови да се задействат при възможност. Това много добре се наблюдаваше и наблюдава по Докладите за обществена на мобилност на Гугъл.²⁷

- През април – май 2020 г. посещенията на магазини и аптеки спадат с около 25-30%, работните адреси – с около 50%, местата за почивка – понякога с почти 60%.
- Положението се повтаря с 10-15% по-малки стойности от края на октомври 2020 г. до средата на януари 2021 г. След това всички показатели са в някакви нормални стойности възстановени.
- Във Видинска област за периода след средата на май 2021 г. посещенията на ресторанти, търговски центрове, тематични паркове, места за пазаруване нарастват със съответно 10, 25 до 30% на месец. Но поради сезона на отпуските намаляват посещенията на работните места, с -4%.

Динамиката на тези показатели за мобилност на човешкия фактор са добре онагледени в следната графика.

Графика 2. Обществена мобилност в България от 17 февруари 2020 г. до 17 август 2021 г.

Източник: на данните - COVID-19 Community Mobility Report, на графиката – OurWorldinData.²⁸

²⁷ Докладите на Гугъл показват придвижванията на хората до работното място, дома, местата за пазаруване и почивка, местата за пазаруване и аптеките, транспортните станции и парковете.

²⁸ Виж: <https://ourworldindata.org/covid-google-mobility-trends>; Google COVID-19 Community Mobility Reports за област Видин са достъпни на: https://www.gstatic.com/covid19/mobility/2021-08-17_BG_Vidin_Mobility_Report_en.pdf.

Подобно е положението в икономиката на целия ЕС, от чието съживяване в периода за планиране ще зависи икономиката на България.

Национално ниво: перспектива от отправната точка на Плана

В края на юли Летните икономически прогнози на ЕС показаха признаци на стопанско оживление във всички икономики, но данните за България са забележително добри.²⁹ Предвиждането е за 3.5% ръст на БВП за тази и 4.7% за следващата година, при 4.8 и 3.9% безработица и бюджетен дефицит от 3.2 и 1.9% съответно за двете години. Показателят на ръста на БВП за т.г. е малко по-слаб от средния за ЕС (4.2%) за т.г., но е по-добър от същия показател за следващата година. Коефициентът на безработицата е два пъти по-нисък от средния за Европа през 2020-2022 г, същото е положението и при бюджетния дефицит (по този показател само Дания и Люксембург изглеждат по-добре от България). Месечните отчети по изпълнението на държавния бюджет 2021 г. също показват, че в края третото или началото на четвъртото тримесечие икономиката ще се възстанови от пандемичната рецесия на миналата година.

„Раздвижването“ на човешкият и физическият аспект е икономиката е отразен в макро и бизнес статистиката на НСИ за първото полугодие на 2021 г.³⁰

От ноември миналата до юни тази година показателят „доверие в промишлеността“ спада с 41%, но самият спад се „укротява“ от първоначално -9.6% до -0.5 през май и -3.2% през юни. Индексът „Промислено производство“ показва, че обективно отрицателните стойности в поддържането на промишлеността за периода са три пъти по-ниски от недоверието (т.е. впечатлението за спад), а от февруари т.г. месечните стойности на ръста на производство е 7.2% през март и 22.8% през април. Най-вероятно тази положителна динамика влияе и на област Видин, и на общината.

Подобно е положението с показателя „доверие на потребителите“. Тъй влошава стойности с около 33% на месец, но през март и април оборотите в търговията на дребно нарастват средно с 15% на месец.

Коефициентът на безработица винаги е, както казват икономистите, „по-прилепчив“ показател, измененията в него са със съществено забавяне във времето. Както се вижда от прегледа по-горе, от 50% по-висока безработица спрямо края на 2019 година (4.1% срещу 6.3% през първото тримесечие на тази година), през второто тримесечие стойността на коефициента се подобрява с 20%. Показателят „недостиг на работна сила в промишлеността“ нараства от 21% през ноември м.г. до 25% през юни т.г. Спрямо юни 2020 г. броят на заетите по служебно и трудово правоотношение нараства с 65 000.

Тези процеси на национално и местно равнище се поддържат и от положителни развития в икономиката на ЕС³¹ - външното търсене също се възстановява и през второто тримесечие на т.г.

²⁹ European Economic Forecast, Summer 2021 (Interim), EUROPEAN ECONOMY, Institutional Paper 156, p. 28 и др., достъпно на: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/summer-2021-economic-forecast_en.

³⁰ Виж: НСИ. Ключови показатели за България, 5 юли 2021 г. Много е вероятно актуализацията на тези показатели в началото на октомври да потвърди очерталите се положителни тенденции.

³¹ Ето как Лъчезар Богданов обобщава тези развития: „Индустриалното производство в ЕС отчита лек спад през май и юни, но като цяло индексът задържа стойности, сходни с последните месеци на 2019 г. и показва относителна стабилност след декември на миналата година. При безработицата продължава видимата още след август 2020 г. тенденция за спад, макар тя да остава с около половин процентен пункт над равнището от

ръстът на износа, с отчитане на относително високата инфлация (поради ръста на цените на суровините и лихвената политика на ЕЦБ), е малко над 20%. Предприятията с възможности за износ (в общината има едно такова предприятие) или онези, които обслужват износа (например фирмите транспорта), вероятно имат добра перспектива за възстановяване и разширяване на бизнеса. (През 2021 г. обявите за работа в Белоградчик най-често са от такива фирми.)

Значение на динамика на БВП за 2014-2020 г. за Белоградчик

В средата на август т.г., вследствие на описаната по-горе особеност на рецесията от миналата година, НСИ отчете (по средногодишни цени на 2015 г. и сезонно изгладени данни) изключително висок ръст на брутната добавена стойност (БДС) и БВП.

Таблица 10. Динамика на БДС и БВП от септември 2020 г. до юни 2021 г. (темп на прираст спрямо предходно тримесечие)

	III 2020	IV 2020	I 2021	II 2021	III 2020	IV 2020	I 2021	II 2021
БДС	3.9	1.4	2.6	0.2	-4.6	-3.9	-1.7	8.2
БВП	4.3	2.2	2.5	0.4	-5.2	-3.8	-1.8	9.6

По текущи цени и без корекция с процента инфлация, годишният ръст на БВП е 12%. Това ще рече, че спадът от 2020 г. на практика е вече преодолян и е вероятно БВП да възстанови стойностите си от 2019 г. през третото или най-късно четвъртото тримесечие 2021 г.

От тази макроикономическа гледна точка е важно да се оценят процесите, оказали влияние върху икономическото развитие на Белоградчик преди и, по възможност, през 2020 г.

Икономическият раздел на изтеклия план за развитие започва с констатацията, че БВП на областта е най-ниският в страната за периода.

Днес може да се направи същата констатация. За да бъде реалистично планирането за следващия период, трябва да се анализират причините за това състояние.

Таблица 11. БВП в Северозападния регион, област Видин и избрани области 2014-2019 (млрд. лв.)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Промяна (%)
Северозападен	5.96	6.1	6.3	6.9	7.7	7.7	22.6
Видин	0.58	0.58	0.58	0.65	0.68	0.73	21.3
Монтана	0.94	1.01	1.07	1.17	1.18	1.22	23.3
София (столица)	32.8	35.7	38.1	40.8	44.4	51.3	36.0
Кърджали	0.91	0.98	1.04	1.14	1.29	1.49	39.0

2019 г. както в ЕС, така и в еврозоната. От януари индексът на продажби на дребно също почти неизменно расте, като през юни надхвърля с около 7 процентни пункта предкризисното ниво от втората половина на 2019 година. Обороти в хотелите и ресторантите постепенно се увеличават в първите месеци на 2021 г., но остават наполовина на нивата от 2019 година. Не е изненада, че туризмът остава тежко засегнат от пандемията, но все пак през юни нощувките в места за настаняване са два пъти повече от юни на 2020 година. Докато през юни въздушният транспорт отчиташе с около 60-65% по-малко пътници от същия период на 2019 г., през юли спадът вече е около 45%, а към началото на август се свива до 40%." (Лъчезар Богданов. „Отдели“ ли се икономическата динамика от развитието на пандемията?“. Преглед на стопанската политика, бр. 1051, 20 август 2021 г., достъпен на: <https://ime.bg/bg/articles/otdeli-li-se-ikonemieskata-dinamika-ot-razvitiето-na-pandemiyata/#ixzz74HD9sQPH> .

Нарастването на БВП на областта към края на 2019 г. е с 21% за периода и този темп е по-бавен от нарастването на БВП на региона и област Монтана. Подобна е динамиката на БВП само в Силистренска област, но там БВП за 2019 г. е около 65 млн. лв. по-висок от област Видин.

Сравнението с област Кърджали, в която, както стана дума, за периода е осъществена значителна чуждестранна инвестиция, ръстът на БВП на Видин е почти двойно по-нисък. В София като най-големия център на стопанска активност в страната ръстът на БВП също е 1.7 пъти по-висок от стопанския растеж на Видинска област.

Сравнението на БДС по сектори и БВП за област Видин за 2014 г. и 2019 г. със тези индикатори за Северозападния регион и икономиката показва някой развития.

- Делът на БВП на областта в БВП на региона намалява от 9.8% на 9.5%.
- В началото на периода делът на услугите в БДС на областта е 67.8%, в края – 71%, колкото е и делът на услугите в БДС на икономиката на България, но за Видинска област този дял е значително по-висок от другите области и региона.
- Селското стопанство, горското и рибното стопанство, и индустрията на Видин през 2014 г. са със съответен дял 17.6% и 15.3% в тези сектори на областта, а в края - 14.2% 14.8%.

Видинска област се оказва по-конкурентна в областта на услугите, но „губи съревнование“ в другите отрасли.

Трябва да се отбележи още, че за периода тази динамика БВП на човек от населението е почти паралелна за Видин и Монтана и че през 2019 г. ръстът във Видинска област продължава, докато в Северозападния регион е в застой. Причината е статистическа и демографска, а не икономическа: за 2019 г. естественият прираст на населението на областта е отрицателен (-16.4%), а за 2020 г. в нея отново е регистриран най-ниският коефициент на раждаемост (5.8) и най-високият коефициент на смъртност (27.7) в страната, след Видин е Монтана с 25.5 коефициент на смъртност.

Таблица 12. БВП на човек от населението в Северозападния регион, област Видин и избрани области (хиляди лева)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Промяна
Северозападен	7 417	7 601	8 081	9 051	10 249	10 477	71%
Видин	6 103	6 278	6 456	7 392	7 929	8 734	70%
Монтана	6 671	7 309	7 882	8 776	9 037	9 522	70%
София (столица)	24 979	27 083	28 847	30 812	33 452	38 603	65%
Кърджали	6 028	6 466	6 873	7 515	8 476	9 606	63%

Абстрахирайки се от демографските причини, показателят БВП на човек от населението за Видинска област сочи, че между София и Видин има непреодолима за периода на планиране дистанция във възможностите за развитие. София е единствената метрополия в страната, тя по естествен път ще продължава да привлича инвестиции и хора.

За 2020 г. засега няма данни за БВП по области, но може да се предполага, че общите тенденции за страната са приблизително същите за област Видин и община Белоградчик. Те са обобщени с отчитане на данните на НСИ за Белоградчик от 2019 г. в следващия параграф.

Състоянието на нефинасовите предприятия по области е обобщено по области в последния доклад на НСИ „Районите, областите и общините в Република България“ от 2 март 2021 г.³² В тази част от доклада ние се опираме на този доклад, на бизнес наблюденията за община Белоградчик през 2019, предоставени ни от НСИ, на изданията и интерактивните статистическите портали на ИПИ „Регионални профили“ и „265 Истории за икономика“, собствени анкети и интервюта с представители на деловия сектор на общината, както и други достъпни източници за деловата среда в нея (най-вече интернет-платформи обслужващи трудовия пазар).

В исторически план и от гледище на планирането трябва да бъдат отчетени следните особености на регионалното развитие в България.

- Основна характеристика на областите Видин, Враца (с изключение на община Козлодуй) и Монтана е, че в тях няма центрове на икономическо притегляне. Подобно е положението в почти целия Северозападен регион, по-голямата част от Северна и не малка част от Южна България. Ако в Северозапада има такива центрове, те са или от локално (областно значение) или са центрове поради стопанско-исторически обстоятелства (като например Козлодуй като община с АЕЦ).³³ Само два такива центъра – София и Пловдив - могат да се смятат за национални. От 2017 г., когато е публикуван първия доклад за икономическите центрове (по статистически данни за 2015 г.), няма признаци положението да се променило съществено.
- За общинските (и Белоградчишките) перспективи за икономическо развитие е важно да се вземе предвид, че в централните са разположени под 35% от общините в България, като за тях е закономерно (и статистически потвърдено), че има сближаване на равнищата на произведена продукция (и производителност), безработица и доходи.³⁴ За общините извън централните са характерни: притегателност на близкия голям град или областен център (центрове), голямо разнообразие в произведената продукция, равнища на заетост (безработица) и доходите.

Регионалната статистика от последните пет години по отчита съществена промяна в равнищата на благосъстояние на областта в сравнение с икономическите центрове.

Но въпреки запазващата се дистанция на област Видин и Северозападния регион от водещите области в разглежданите дотук показатели за икономическо развитие, в национален и

³² Изданието е достъпно в електронен формат на под-страницата „Публикации“ на НСИ.

³³ Според конвенционалното определение на ИПИ Икономическите центрове са „ядра, които привличат значителна ежедневна трудова миграция от съседни общини, имат висока концентрация на наети лица и генерират относително голяма продукция“. По тези критерий само 1/3 от територията на страната разполага с такива „двигатели“ на икономическо развитие; през 2015 г. те произвеждат 86% от продукцията на страната, на останалите 2/3 от територията на страната, според метафората на ИПИ, има „икономически оазиси“, в които се създават 14% от продукцията в икономиката на България“. Към ядрата се насочват 81% от инвестициите и в тях са направени 75% от разходите за ДМА; в тях са регистрирани повечето фирми от открити над 70% от работните места. Виж: Адриан Николов, д-р Десислава Николова, Петър Ганев, Явор Алексиев. Икономическите центрове в България. София, ИПИ, 2017, с. 5 и 6.

³⁴ Виж: Адриан Николов. Как влияят икономическите центрове върху развитието на периферните общини. София, ИПИ, 2018, с. 11-20.

общоевропейски мащаб бизнес-секторът на региона и областта демонстрират относително добро здраве.

От основните показатели на разгръщане на бизнес, само инвестициите в дълготрайни материални активи показват свита перспектива. Ръстът на приходите и рентабилността на нефинансовите предприятия от областта, обобщени и анализирани по-долу, са признак за относително добра перспектива.

Таблица 13. Ръст на приходите от дейността на нефинансовите предприятия за 2014-2019 (България и региони за сравнение)

	Ръст за периода (%)
България	34.0
Северозападен	32.0
Югозападен	38.4

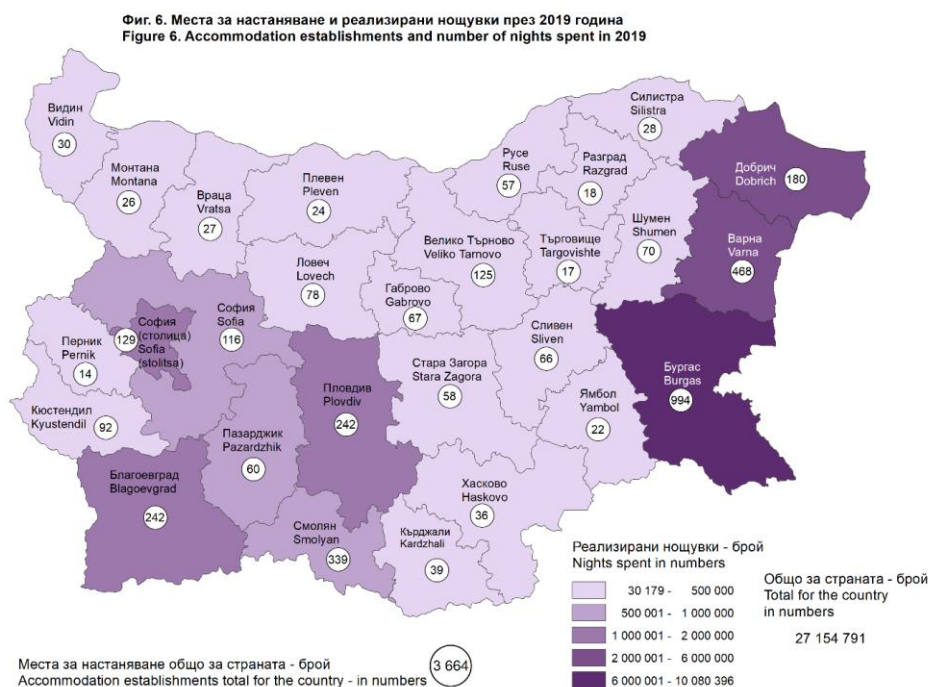
Динамиката на ръста на приходите за за шестгодишен период не е съществено различна между Северозападния регион за планиране и и страната, но ръстът е значително по-ярко изразен в Югозападния регион. В него основният фактор е София и ролята ѝ на център на икономическа „гравитация“. На значението на тези центрове за област Видин и община Белоградчик ние се спираме по-долу. Тук е важно да отбележим другите отличителни особености между областта и областите на Югозападния регион (без София).

- С изключение на автомагистрала „Струма“ в тези области, както и във Видинска през изминалия период на планиране няма значими инвестиции в инфраструктура, както няма и съществени чуждестранни инвестиции (каквито например са осъществени в област Кърджали).
- Областите Перник и Кюстендил имат сходни, макар и по-добри, демографски показатели с област Видин, но коефициентите на заетост и динамиката на доходите е значително по-добра и от областта, от целия Северозападен регион.
- Съществената отлика тук е, че в този регион икономическите центрове Козлозуй (моноиндустриален) и област Плевен са отдалечени и не оказват съществено влияние на другите области.
- Друг възможен фактор за по-добрата динамика на продажбите е инфраструктурната и делова свързаност на Югозападния регион с икономиката на съседните страни, каквато липсва (или е спорадична) в област Видин и Северозападния регион.
- Въпреки относително високия дял на услугите в БВП на област Видин, индустрията на гостоприемството, туризмът в област Видин по критерия „места за настаняване и реализирани нощувки“ през 2019 г. се представя три пъти по-лошо от област Кюстендил и осем пъти по-зле от Благоевградска област. В Северозападния регион област Видин има известно предимство, което може да бъде доразвито от община Белоградчик.
- Изключително важно предимство на Югозападния регион е обстоятелството, че неговата икономика не е напълно „национална“. Там са съсредоточени почти половината от всички гранични контролно-пропускателни пунктове на страната. В сферата на услугите и особено туризма икономиката, особено в граничните общини и икономическите центрове от местно значение, е де факто интегрирана с икономиките на съседните страни и техните общини. Потенциалът не е разгърнат, сътрудничеството е променлива динамика, но е важна перспективата.

- Въпреки разработените и частично готови за бюджетиране проекти, във Видинска област от години се отлага отиването на нов ГКПП (при Салаш). За Северозападния регион е разработен проект за нов мост над река Дунав, при най-краткия път между южните провинции на Румъния вътрешността на България при Свищов. Той също се отлага и не присъства в Плана за развитие на Свищов и Великотърновска област.

Последните две обстоятелства са една от причините за неразвитостта на „промишлеността на гостоприемство“. Това състояние е добре онагледено от следната карта на местата за настаняване от цитирания последен доклад на НСИ за регионите и областите на България.

Фигура 2. Показател „места за настаняване и реализирани нощувки“ по области за 2019 г.

Въпреки изброените ограничения, костатациите на НСИ за рентабилността на продажбите и оперативната рентабилност на нефинансовите предприятия са положителни и обобщени по области по-долу в Таблица 14.

Независимо от пандемичната рецесия рентабилността и по-двете измерения в област Видин е значително по-добра от средната за страната и областите за сравнение.

По-високите стойности за област Враца се дължат на община Козлодуй като локален (обхващащ четири общини) икономически център. В него АЕЦ създава над 4/5 от произведената в „центъра“ продукция, СРЗ от естествено и от дълго време е доста над равнището за страната (2 133 лв. през 2019 г.), но това се съчетава с нисък коефициент на заетост (58.3 през 2016 г.) и висока безработица (9.9% през януари т.г. – все пак обаче значително подобрение от 25% безработица през 2016 г.), сравнително ниски коефициенти на естествения и механичен прираст на населението и ниски

образователни резултати на завършващите средно образование (по обко образователните предмети, включително математика).³⁵

Таблица 14. Рентабилност на нефинансовите предприятия през 2019 г. (България, област Видин и региони и области за сравнение)

	Рентабилност на продажбите	Оперативна рентабилност
България	6.9	106.8
Северозападен	9.4	109.5
Видин	15.9	116.0
Враца	17.1	118.0
Югозападен	6.8	106.7
София (столица)	6.7	106.5
Кърджали	10.9	111.1

2019 г. е типична година. Приблизително същите са разликите и по двата индикатора между Видин и другите области за 2017 и 2018 г. Вероятните макроикономически и средови фактори, които извеждат нефинансовите предприятия на областта на това водещо положение в страната са следните:

- Ниска отправна точка на ръста на БВП на областта;
- Ниски разходи за работна сила, най-вече заплати и съответно социални вноски;
- Ниски инвестиции в дълготрайни материални активи (ДМА) за предходните години;
- И относително по-голям дял на услугите в областната структура на икономиката.

На равнище общинска икономика, картината през 2019 г. е следната.

Според данните на НСИ през 2018 г. в Белоградчик работят 224 нефинансови предприятия, през 2019 г. – 232; 7.6% от броя на предприятията в област Видин са в Белоградчик. Те дават работа на 546 души със среден годишен доход от заплати 8 061 лв. (671.8 лв. на месец). Този доход е 53.4% от средния доход на работещите в нефинансовите предприятия в страната.

Най-висок е доходът в сектор „Хуманно здравеопазване и социална работа“ – 10 375 за 2019 г., в този сектор са регистрирани 14 предприятия. А най-нисък в „Транспорт, складове и пощи“ и „Хотелиерство и ресторантьорство“, съответно 5 061 и 6 467 лв. на година. В първия от тези сектори са регистрирани четири еднолични търговци.

Във важния за икономиката на общината отрасъл „хотелиерство и ресторантьорство“ през 2019 г. работят 42 предприятия с 50 заети (по трудово или служебно правоотношение). При тях възнаграждението на месец е 539 лв. през 2019 г.

Нетните приходи от продажби за 2019 г. са 29.6 млн. лв. или около 4% от БВП на областта.

Завареното положение към началото на 2020 г. е следното.

- По критерий обем на произведената продукция най-съществени на икономиката на общината през същата година са били преработващата промишленост (включваща и машиностроителни предприятия), с 8 млн. лв. продукция, строителство (4 млн. лв.), селско и горско стопанство (2.2 млн. лв.), търговия и ремонти на автомобили и мотоциклети (2.1 млн.

³⁵ Виж „Козлодуй“ в интерактивните карти на: 265 Истории за икономика и Икономическите центрове в България.

лв.), здравеопазване и социална работа (1.5 млн. лв.) и хотелиерство и ресторантьорство (1.4 млн. лв.).

- По критерий заети лица най-много са те в преработващата промишленост – 195, търговия и ремонти – 103, здравеопазване и социална работа – 72, селското и горското стопанство - 62 и хотелиерство и ресторантьорство – 50 души. Петте фирми в строителството не са отчели заети по дългосрочно трудово отношение в общината.
- По критерий придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) най-голям инвеститор в общинската икономика за 2019 г. са предприятията в селското и горското стопанство. На тях се падат 80.4% от придобитите ДМА (общо 4.97 млн. лв.).
- По критерий брой на предприятията най-голям отрасъл в икономиката на Белоградчик е търговията и ремонта на автомобили и мотоциклети (83 фирми), следван от хотелиерство и ресторантьорство с 42 фирми, селското и горското стопанство – 35 и преработваща промишленост – 18.

Тази структура на икономиката на общината се запазва през последните десет години. Но развитието в отделните сектори по посочените критерии през 2019 г. са не съвсем неблагоприятни, особено в сравнение с 2012 г., върху данните за която е съставен предишния план за развитие на Белоградчик.³⁶

- Преработващата промишленост и селското и горското стопанство са запазили показателите си обем на продукцията и нетни приходи, като промишлеността е увеличила нетните си приходи с около 40%.
- Машиностроенето (всъщност едно предприятие) бележи спад след 2018, съдейки по отчетите, подадени в Търговския регистър, този „застой“ продължава и през 2020 г.
- Показатели са намалели три пъти в сектор търговия и ремонта на автомобили и мотоциклети.
- В туристическия сектор през 2019 г. произведената продукция нараства с 37.3%, а нетните приходи от продажби – с 225%.
- Ръстът на същите показатели в отрасъла хуманната медицина и социалната работа е с малко над 10% за периода 2012-2019 г.

Общият брой на предприятия в нефинансовия сектор се запазва, с по осем се увеличават предприятията в селското и горското стопанство, и в туризма. Запазва се и разпределението на работещите по различни сектори.

Няма микроикономически признаци за разширяване на стопанската дейност извън селското и горското стопанство и туризма.

На микро равнище прегледът на годишните финансови отчети на основните Белоградчишки фирми, публикувани в Търговския регистър и обявите за работа (на Агенцията по заетостта и частните посреднически платформи за заетост) дават обща представа за тенденциите.

Като стопански оборот (продажби) промишлеността на Белоградчик през 2019 г. заема малко над 38.5%, а като дял от нетните приходи 26.9%. Както стана дума, според публикуваните фирмени отчети, от 2018 към 2019 г. дейността на всички промишлени предприятия в общината се свива. За оборотите на едно от големите предприятия, с дял около 16% от продажбите на всички

³⁶ Виж с. 42-43 на плана за 2014-2020 г.

предприятия в общината, отчетите показват намалаване на финансовите показатели за 2017-2019 г. със средно с около 10 на сто на година.³⁷ Приблизително същото е и състоянието в целия отрасъл.

Няма точни данни за динамиката в общинския отрасъл селско и горско стопанство по години. Неговият дял в продажбите е 10.6%, а в нетните приходи на предприятията от Белоградчик – 8.6%. Респондентите от нашите структурирани интервюта са на мнение, че от 2017 до 2019 г. има около 5-10% увеличаване на продажбите, но през 2020 спадът на продадената дървесина е също приблизително 5-10%. Както показват обявите за работа, ДГС Белоградчик и никое предприятие в селския отрасъл не е търсило работници през 2018, 2019 или 2020 г. Директор на ДГС- Белоградчик в края на 2020 г. споделя пред радио Видин проблемите на предприятието за изтеклата година, които потвърждават това впечатление.³⁸

Търговията в общината не само има съществен дял в заетостта (почти 1/5 от работещите в частния сектор и втори по значение работодател), но има и най-съществен дял в нетните приходи на Белоградчишката икономика – 35.4% от всички приходи.

На практика всички интервюирани от нас и участниците във фокус групите по обсъждане на приоритетите на настоящия План са единодушни, че бъдещето е най-вече в туризма, в индустрията на гостоприемството.

Статистиката за 2019 г. показва, че делът на този отрасъл в оборота на общинската икономика е 6.8%, а в приходите от нощувки са 20.2% от тези приходи на област Видин за 2018 г. Заетостта в отрасъла по формален списък е 50 души, 9% от заетите в нефинансовите предприятия на общината. И не се е променяла от 2017 г. Вероятно дори е намалела през 2020 г. поради замразяването на дейността на единствения четири-звезден хотел в града. Въпреки това замразяване тенденциите са положителни и добре онагледени от наличната статистика за 2018 и 2019 г.³⁹

- Местата за настаняване в общината са 30% от тези места в областта и почти половина като брой в сравнение с град Видин; като регистрирани легла за нощувка те са ¼ от леглата в областта.
- От 2018 към 2019 г. броя на пренощуващите в общината посетители се увеличава с 15%, от 8 109 на 9 351, а регистрираните приходи от нощувки от 418 на 778 хил. лв., ръст от около 90%. Делът на тези приходи в приходите от нощувки на областта нараства от 20.2 на 28.2%.
- Въпреки това развитие времето за престой в местата за настаняване в общината не се променя, от 2016 до 2018 година то е по-малко от ден и половина, през 2019 г. 1.51 дена, средно-статистически половината от гостите остават в общината един ден.
- По-високите приходи през 2019 г. са следствие не толкова на увеличението на броя на пренощуващите в Белоградчик, колкото на по-високия „принос“ на отделния пренощувал турист: през 2018 г. той е 51.5 лв., а през 2019 – 85.3 лв., което свидетелства, че гостите на общината са готови да платят за онова, което тя предлага.

³⁷ Някои фирми от общината публикуват годишните си финансови отчети за 2018 и 2019 г. през 2021 г.

³⁸ Виж: Йорданка Петрова. Горското стопанство в Белоградчик приключва тежка година. БНР Видин, 24 декември 2020 г.

³⁹ Приведените по-долу данни са от годишните доклади на НСИ „Районите, областите и общините в Република България“ за 2018 и 2019 г.

- Пак статистически погледнато приходите от гостопроемство на регистрираните места за настаняване на един регистриран зает в отрасъла нарастват от 8 350 лв. през 2018 г. на 15 700 лв. през 2019 г.

Интересно е сравнението с Банско за 2019 г.: през 2019 г. приходите от продажби на нощувки там са почти 42 млн. лв. Цената на една нощ е по-ниска от цената в Белоградчик през същата година – 56.7 лв. на нощ на посетител. А средният престой не е много продължителен – малко над 2.5 дена на среден гост на общината. Това е така, защото данните са годишни, а продуктът на Банско не е само зимен или единствено ски (каквото е преди 20 години), но и високо-планински туризъм, минерални бани в Добринище и Баня, и серия фестивали и събития, които привличат туристи през цялата година.)⁴⁰

Какво не се вижда в статистиката

Поведението на водещите отрасли в общинската икономика, вероятно ще следва тенденциите на същите отрасли на национално равнище. За първото тримесечие 2021 г.⁴¹ аграрният сектор запазва дела си (2.2%) в структурата на БВП, индустриалният дял намалява от 27.1 на 26.5%, а услугите увеличават дела си от 70.7 на 71.3%. Темпът на прираст по отрасли, застъпени в икономиката на Белоградчик спрямо последното тримесечие на 2020 г. е както следва: селско и горско стопанство – 1.7%; добивна и преработваща промишленост – спад от 0.7% (-6% на годишна основа); търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и хотелиерство и ресторантьорство – 5.4% (но спад на годишна основа от 5.8%).

След спада на БВП на област Видин през 2016 г., от 2017 до 2019 г. икономиката на областта расте по-бързо от средния ръст на БВП и БДС за страната. БВП нараства за три години с 12.72%, а БДС – с 12.68%. Измерени през БДС, селското и горското стопанство на областта намалява с 10.3%, индустрията нараства с 11.7%, а услугите – с 19%.

Вероятно е данните на НСИ да не са пълни за целия период след 2019 г., особено в сектори като селско стопанство и хранителна промишленост, поради късното представяне на годишните финансови отчети.

Освен това особеностите на заетостта в туризма (сезонна, временна, почасова или с използване частни имоти като места за настаняване) също предполагат известно намаляване на действителната роля на гостоприемството в статистическото представяне на Белоградчик. Не на последно място в структурата на общинската икономика е доминирана от отрасли с концентрация на самонаети лица. Вероятно е самонаетите в общината да са между 40 и 50% от хората в трудоспособна възраст. Доходът им през 2020 г. вероятно е намалял с около 10%.

Приходите от нощувки не отразяват приноса на туризма в общинската икономика.

⁴⁰ Концесията на ски-зоната е просто спусъкът, който разгръща строителството на места за настаняване, 100 на брой през 2019 г., с 9 682 легла. Наличието на легла и хотели отключва, на свой ред, въображението на туристическия бранш за предлагане на по-разнообразни услуги.

⁴¹ Виж: БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ ПРЕЗ ПЪРВОТО ТРИМЕСЕЧИЕ НА 2021 ГОДИНА (ПРЕДВАРИТЕЛНИ ДАННИ), НСИ, 17 август 2021 г.

Според наличните в Интернет съобщения през 2019 г. общината (вероятно именно град Белоградчик) от около 135 хиляди души, от които 41 хиляди са чужденци.⁴² Това е трикратно увеличение на посетителите след 2014 г.⁴³ Отчетността е според броя на продадените билети. Посетителите на града през 2019 г. са 14 пъти повече от онези, които са пренощували в общината.

Така наречените „сателитни сметки за туризма“ на НСИ⁴⁴ показват следната важни за икономиката на общините като Белоградчик закономерност: независимо дали става дума за чужденци или за български граждани, посетителите на дадена туристическа дестинация изразходват за храна и напитки около 25% от сумата за нощувки и около 5% за посещение на културни мероприятия, сувенири и пр. Това са разходи на т.нар. туристически пакети. Те са различни от разходите на българските домакинства за туризъм в страната. При тях разходите за храна и напитки през третото тримесечие на 2019 г. 39.4% от всички разходи, а за „други“ 13.8% от всички разходи по пътуването и 60% над разходите за настаняване.⁴⁵ (Разходите за транспорт, туроператори и пр. незадължително са част от приходите на дадената общинска икономика.)

Тези данни на НСИ позволяват да се оцени по-точно, макар и с примерни изчисления, приносът на индустрията на гостоприемството към икономиката на общината.

- Ако допуснем за ориентир приходите на един пренощувал турист, отвъд нощувките туристите „оставят“ в общината 26 лева. Т.е. пренощувалите в Белоградчик през 2019 г. са оставили още 243 хил. лв. за храна, напитки и други разходи. При допускане, че приблизително такава е сумата на всички посетители на общината, то отвъд разходите за настаняване през 2019 г. гостите са „оставили“ (преди облагане с данъци от централния бюджет) над 3.5 млн. лв., 4.24 млн. лв., ако се включи и цената на нощувките.
- Ако приемем, че не-пакетните туристи, т.е. онези, които посещават града и общината, не отсядат и не са чужденци, те изразходват града около 30 лева, техният общ брутен принос към икономиката на общината е 3.6 млн. лв.
- Тези, макар и стилизирани изчисления, позволяват да се оцени дялът на туризма, гостоприемството на от 12 до 15% от БВП на общината. Този дял на гостоприемството е приблизително равен на най-оптимистичните оценки на дела на туризма в БВП на България. Реалистичната оценка на този дял за 2019 г. е 10.7% от БВП, но през 2020 г. този дял спада до 4.8% от БВП.⁴⁶

Динамиката на другите отрасли на икономиката на общината е отразена в статистиката много по-точно. Без отчитане на туризма, произведената в Белоградчик продукция в нефинансовите

⁴² Виж: Рекорден брой туристи посетиха Белоградчик. BbTourism.bg, 28 януари 2020 г., достъпно на: <https://bgtourism.bg/28012020-rekorden-broi-turisti-v-belogradchik/> (по информация на зам. кмета на общината).

⁴³ Виж: Туристите в Белоградчик се увеличават, Северозападна БГ, 13 август 2015 г.

⁴⁴ Виж едноименната под-страница на НСИ в Интернет (https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=239), последните данни са за 2018 г.

⁴⁵ Виж: НСИ. РАЗХОДИ ПО ВИДОВЕ (БЕЗ ТУРИСТИЧЕСКИ ПАКЕТ) ЗА ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ НА ЛИЦА НА 15 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ ЗА ВТОРОТО ТРИМЕСЕЧИЕ НА 2021 ГОДИНА. 23 август 2021.

⁴⁶ Share of travel and tourism's total contribution to GDP in European Union member countries (EU 28) in 2019 and 2020, Statista, April 2021, достъпно на: <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/>.

предприятия на човек от населението намалява от 2018 към 2019 г. Това не е така в повечето от общините за сравнение.

Таблица 15. Произведена продукция в нефинансовите предприятия на човек от населението, 2018-2019 г. (лева на година)

Община	2019	2018
Белоградчик	3 849	5 444
Макреш	3 548	3 832
Чупрене	1 951	2 957
Берковица	4 035	3 845
Банско	18 715	18 112

Източник: 265 истории за икономика (Икономика и инвестиции)

Спадът в стойностите на показателя е най-рязък в Белоградчик и Чупрене, въпреки намаляването на броя на жителите. Разликата между Белоградчик и Банско се дължи освен на по-големия брой регистрирани предприятия там, включително в туризма и неговото обслужване, така и на по-значителните инвестиции и субсидии, както и на обстоятелството, че Банско е мини икономически център за четири съседни общини.

Статистиката за Белоградчик не може да даде данни за предприятия, които не са регистрирани в общината, но са доставчици на туристическата индустрия и други отрасли, или имат производствени бази в града или общината.

Типични примери са Магура АД (регистрирана във Враца) и Вида Уайн енд Спиритс ЕООД (регистрирана в гр. Баня), която е собственик на винарната в с. Боровица. Това са предприятия с принос към икономиката на общината, но по правилата са отчетени другаде. В статистическия запис на общината остават части от оборота в търговията на дребно и частта от дохода, която изразходва за крайно потребление, включително благодарение на туризма.

За 2019 г. няма данни за преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в общината. За 2018 г. те с натрупване са 5 евро на човек. В Берковица те са 79 евро, а в Банско за 2018 и 2019 г. съответно 4 706 и 4 965 евро на човек.⁴⁷ В случая с Банско става дума предимно за инвестиции туристически услуги, недвижимост, инфраструктура и поддържане на околната среда в ски зоната и нейната периферия, направени от името на концесионера, който е с чуждестранна регистрация.

Вместо чуждестранни инвестиции в общината се осъществяват проекти по програми на ЕС.

Към юни 2021 г. тя е в групата на около 20 общини с над 2000 лв. на човек (по-точно 2 911 лева) средства по европейските фондове след 2007 г. Това е „рекорд“ в областта. Ако се излючат областните центрове, някои общини около Пловдив и София и граничните общини Свиленгард и Малко Търново, само две курортни общини в Бургаска област, Банско, Тутракан и Белене са използвали повече средства по тези фондове от Белоградчик.

Индексът на местната данъчна тежест (който обединява пет показателя по различни приходоизточници в бюджета на общините)⁴⁸ показва, че в Белоградчик средата за водене на бизнес е най-добра среда в област Видин и е сред най-рационалните в сраната. Средните приходи

⁴⁷ Източник на данните в този и следващия абзац: 265 истории за икономика (Икономика и инвестиции)

⁴⁸ Виж: Индекс на местна данъчна тежест, 2021 г. и данните в следващия абзац: 265 Истории за икономика, на: <https://265obshtini.bg/map/165>.

на общината на човек от населението през 2019 г. са най-високи в областта и са групата на общините с най-високи (над 400 лв.) приходи в страната.

Тук трябва да се вземе предвид, че в някои общини, вероятно поради депопулацията и липса на стопанска дейност практически няма местни данъци и такси, а в други общенските бюджети се финансират от приходи от концесии на предприятия в добивната промишленост (които са и сред най-богатите общини в страната).

Индексът не включва т.нар. „туристически данък“. За община Белоградчик, с места за настаняване в категориите под „3 звезди“, приходите от този данък в момента, според действащата наредба на общинския съвет, са на практика без значение за общинския бюджет. Наредбата за определяне на този данък и инструкциите на министертството на финансите позволяват „размерът ... [да] се определя с наредба на общинския съвет в граници от 0.20 лв. до 3.00 лв. за всяка нощувка съобразно населените места в общината и категорията или регистрацията на местата за настаняване по Закона за туризма“. Изглежда е възможно общинският съвет да определи по-висок и унифициран праг на този данък, с приходите от който могат да се финансират мероприятия по чл. 11 от закона за туризма.

В същото време, след 2016 г. общинските разходи имат тенденция към нарастване – от 6 млн. лв. в началото, на 6.8 млн. лв. през 2018 и 8.1 млн. лв. през 2019 г. Планираните приходи от туристически данък за 2021 г. е слабо вероятно да се изпълнят. Увеличението на целевата изравнителна субсидия от 2020 за 2021 г. (16.7%) е едно от най-високите в страната (малко по-значително е увеличението в общините Доспат и Тръкляно). Целевите субсидии за капиталови разходи и изравнителната субсидии, изчислени на човек от населението, са относително високи, но във вторите по размер на субсидиите категории за страната, съответно между 60 и 120 лв., и 100-150 лв. на човек.

Увеличението на субсидиите от централния бюджет може да стане единствено чрез добре премислени и обосновани проекти с дългосрочен мултиплициращ ефект за развитието на общината и региона.

Според Рейтинга за активна прозрачност на общините на Програма достъп до информация (ПДИ) за 2019 - 2021 г. Белоградчик е най-добрата община в страната по този показател през 2021 г. (преди това първенството принадлежи на община Банско). По-важно е обаче, че има значителен напредък след 2014 г., когато общината покрива едва ¼ от критериите за прозрачност на финансовите и стопански процеси и решения.⁴⁹ Социалните, демографските и здравните показатели на община Белоградчик са относително добри в сравнението с Видинска област и Северозападния регион.

Този рейтинг показва поведението на общината в изпълнение на функциите ѝ като орган на местно самоуправление. Той показва качества, необходими за развитието на бизнеса в общината, каквито са например наблюдението и споделянето на стопанска информация.

Кредитен потенциал на населението и оценка на перспективите от предприятията в общината

На фона на почти 30% спад в обема на произведената продукция на нефинансовите предприятия на общината (виж Таблица 15) е важно да се вземе предвид какви са перспективите на населението и

⁴⁹ Виж: ПДИ, Изследвания по години, на: <http://www.aip-bg.org/surveys/>.

предприятия сами да финансират свои начинания и каква е оценката на онова, което предстои от самите представители на тези предприятия.

Частният „кредитен портфейл“ на Белоградчик

За да преценим кредитния потенциал на населението и фирмите, се наложи да потърсим и получим достъп до обобщена информация от три от водещите банки в България, които са активни в областта, общината и Северозападния регион. Териториалното управление на кредитните портфейли на банките-респонденти е различно. Тук представяме качествено сравнение на общинските кредитни портфейли с тези на областите Видин, Монтана и Плевен и, когато е възможно с цялата клонова мрежа по типове кредити и дял на необслужените кредити. Ето в резюме резултатите от проучването.

- Общият кредитен портфейл на жителите и фирмите на общината е вероятно около 10 млн. лв., ипотечни, потребителски и (за една банките – микро-кредити), без да се включват в сметката кредитните карти.
- Потребителските кредити са приблизително 2/3 от броя на всички кредити, ипотечните – приблизително 1/3. Фирмите в общината са „чиста“ кредитна история през 2019 и 2020 г., т.е. кредитите ас или изплатени, или сключени от юридически лица регистрирани извън общината, или част от потребителските и ипотечните кредити се използва за финансиране на стопанска дейност. Последното е естествено предвид на броя на самонаетите в общината, семейния характер на много бизнеси и особеностите на кредитните условия за фирми.
- При очевидно най-предпочитаната от хората и фирмите от общината банка необслужените ипотечни кредити през 2019 г. са с около 25% по-малко отколкото средният им дял от съответния кредитен портфейл за страната, а потребителските необслужени – 40% по-малко. За Видинска област те са с 40-45% над равнището на Белоградчик. (Микро-кредитите за Видин са с малко над 20% необслужени, възможно е част от тях да са взети от граждани на общината.)
- През 2020 г. необслужените ипотечни и потребителски кредити на жителите на Белоградчик намаляват наполовина и са почти три пъти под стойностите по двата кредитни портфейла за страната.
- При другите банки са възможни сравнения с областите Видин, Монтана и Плевен: необслужените потребителски кредити на общината са 2.5 по-малко от тези във Видин и 4 пъти по-малко от област Монтана през 2019 г. През 2020 г. техният дял пада до под 0.5%, забележително е намаляването им почти наполовина и в двете области, но остана над средното за страната и 7 пъти над дела на необслужените кредити в Белоградчик.

От тези данни може да се направят някои изводи: кредитната история на гражданите се подобрява, заемните им средства са сравними с годишните разходи на общината, ипотеките като жилищен заем или гаранции се използват сравнително рядко и, последно, но не и по значение, „чистата“ кредитна история може да бъде предимство при бъдещи заеми.

Стопанските развития през погледа на бизнеса

Следващите по-долу обобщения са индикативни, реалистични, но не и статистически представителни в строгия смисъл на термина. Извадката обхваща всички водещи сектори на икономиката на общината.

Те са изведени от 15 анкети за динамиката на факторите на производство (разходи на фирмите, цени на доставките, цени на продукцията и разходи за труд, плюс динамика на работните места) за периода 2018-2022 г. и също толкова стандартизирани интервюта за проблемите и потенциала общинската икономика.

По повод текущите предизвикателства и бизнес среда изводите са следните.

1. Конкуrentната среда в общината е нормална, основана на сътрудничество, взаимно разбирателство и размяна на услуги и информация;
2. Това не е така в малкото предприятия, чиято дейност зависи от обществени поръчки, инвестиции в инфраструктура и големи клиенти, изпитващи собствени затруднения (например БДЖ);
3. Основен проблем на всички предприятия е недостига на работна сила; въпреки очаквания ръст на разходите на фирмите, не се предвиждат съкращения;
4. Тази оценка се потвърждава от прегледа на обявите за работа от Агенцията по заетостта и фирмите за човешки ресурси: незаетите работни места са предимно в отрасъл транспорт (най-голямо е търсенето на шофьори и обслужващи специалисти в международните превози), търсенето на работници за бизнеса в самата община е на равнище около МРЗ (включително една ваканция в банков клон), но разпространените обяви, включително за временна работа от фирми в София и чужбина, независимо от квалификацията, предлагат месечни възнаграждения често значително над средните за България;
5. Консенсусната оценка е, че поне 35% от жителите на общината мигрират сезонно по причина временна заетост в чужбина, 5-10% пътуват в рамките на общината и областта и този процент е под средния за всекидневни работни пътувания за страната (но той се дължи центровете на икономическа гравитация, в частност на ролята на София, Пловдив, Стара Загора и частично Варна и Бургас);
6. Разходите за труд се утежняват практически във всички сектори на общинската икономика от необходимостта от обучение и преквалификация по време на работа; причините за това се сочат в застаряващото население и големия процент търсещи и намиращи временна работа в чужбина;
7. Разходите за труд средно за общината са около 25% от оборота на фирмите, повече от два пъти над равнището на тези разходи за страната, за хотелиерството и ресторантьорството тези разходи стигат до 40%, за промишлеността, строителството, горското стопанство и търговията те са около 15%;
8. Режийните и транспортните разходи (средното разстояние на доставките е 60 километра) са 15-20%;
9. Приходите от продажби спрямо 2019 г. са спаднали с около 15-20% (повече от половина от негативния ефект е регистриран през 2020 г.); този спад се преодолява постепенно през тази година, но само туристическият бранш очаква печалба от около 10% за тази година.

Оценката на перспективите е умерено оптимистична, обобщената картина е следната:

1. Не се очакват съществени инвестиции освен в сферата на услугите, туристическия сектор – включително места за настаняване и атракции;
2. Очаква се подобряване на общинската инфраструктура, в частност инвестиции в ремонта на водопроводите, които, от една страна, да осигурят развитието на туризма, а от друга да създадат работа за местните доставчици на строителни и ремонтни услуги;

3. За 2020 г. оценката е, че приходите от продажби могат да се подобрят с около 15%, но при частично увеличение на разходите за труд от 5-10%, което вероятно означава сравнително скромни чисти приходи на фирмите;
4. Оценката на работата на кмета, общинския съвет и служители единодушно и много висока.

Визия, проекти и мултиплициращи ефекти в дългосрочен план

Макро-предизвикателства и перспективи пред общината в края на 2021 г.

Състояние на отраслите и инфлация

Разгледаното по-горе състояние на икономиката на община Белоградчик следва да бъде допълнено с развитията в края на тази година, за да се очертаят основните развития, бъде направен SWOT анализ и за да се формулират основните параметри и допускания на плана.

Към края на годината, прогнозната средногодишна инфлация от актуализираната макрорамка на министерството на финансите от септември (4.5%) за периода ноември 2020 – октомври 2021 г. се оказва 2.1%. Но спрямо този месец на миналата година е 6%.

Според ноемврийската актуализация на макроикономическите показатели на Европейската комисия, към средата на следващата година, изчислена на годишна основа, инфлацията в ЕС ще е 4%, най-вече поради цените на енергийните ресурси и съответно на електроенергията.⁵⁰ Прегледът на дългогодишната динамика на цените на производител⁵¹ в България дава основание да се смята, че е вероятно индексът на потребителските цени да се задържи по-висок от този в ЕС и за по-дълъг период, възможно от около 6 и над 6%. Затова говори и по-високото увеличение на разходите средно на едно лице от домакинство на годишна основа.

Разпределени по стопански отрасли, цените на производител в сферата на услугите и свързаните с икономиката на община Белоградчик показват голямо разнообразие. В туристическите услуги на страната има нетривиално свиване на общия оборот и спад на цените (без цените на съоръженията, задвижвани с електроенергия). Но в другите услуги динамиката показва, че те „се характеризират с бавен, но сигурен ръст“.⁵²

С изключение на туризма по високите цени на производител за общинската икономика на Белоградчик са по-скоро добра новина.

В края на ноември ще бъдат известни данните да състоянието на нефинансовите предприятия за периода след 2019 г., включително на регионално ниво. Но дори предварителните данни показват, че отраслите, които бележат ръст, нямат предприятия на територията на общината.

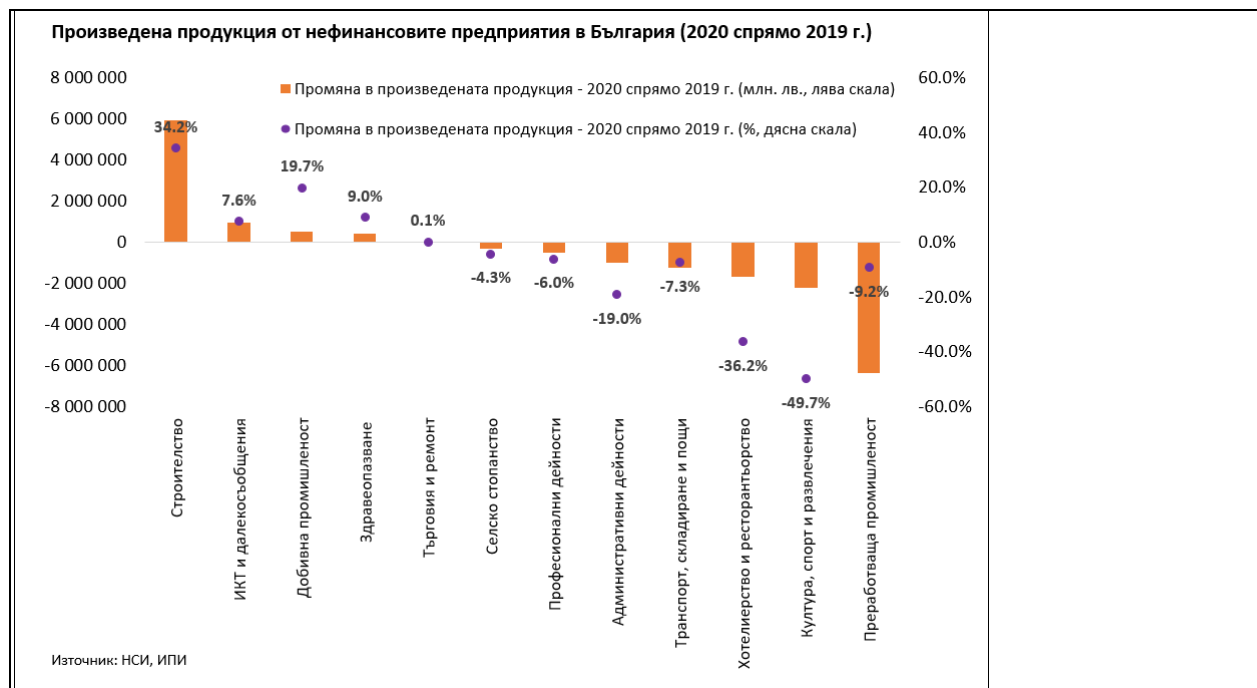
На национално ниво само четири отрасли бележат на годишна основа ръст през 2020 г. – строителство (34.2%), добивната промишленост (19.7%), здравеопазването (9%) и информационните и комуникационни технологии (ИКТ -7.6%). При строителството над 90% от ръста е регистриран в София, което е частичен ефект от регистрацията на фирмите, частично – от това, че именно големи

⁵⁰ Виж: European Economic Forecast, Institutional Paper, November 2021, p. 30: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip160_en_0.pdf.

⁵¹ Любомира Димитрова. Динамика на цените на производител в условията на пандемия (случаят България). Икономически живот, 29 октомври 2021 г.: <https://ikj.bg/glasove-mneniya/dinamika-na-tsenite-na-proizvoditel-v-usloviata-na-pandemia-sluchayat-balgaria/>. Според НСИ общият индекс на цените на производител през септември 2021 г. се увеличава с 2.4% в сравнение с предходния месец и с 20.0% спрямо септември 2020 година, докато месечната потребителска инфлация е 1.8%. Общият доход средно на лице от домакинство през третото тримесечие на 2021 г. е 1 938 лв. и спрямо същия период на 2020 г. се повишава с 10.5%, а общият разход също средно на лице от домакинство спрямо 2021 г. е 1 808 лв. и се увеличава с 15.2%. (За област Видин увеличението на общия доход е малко под 3%.)

⁵² Любомира Димитрова, пак там.

фирми участват в бюджетно финансирани инфраструктурни проекти. Същото важи и за ИКТ, ръстът е в София, но приходите са от износ на услуги. При добивната промишленост ръстът е предимно в района на Средногорието и Източните Родопи (Крумовград), като при тях високият ръст на приходите се държи на цените.

Източник: ИПИ⁵³

В същото време предприятията със стопанска дейност в общината попадат в отрасли, които са били във фаза на спад. Те могат да се разделят на две групи – предприятия (отрасли) с висока мобилност процеса на дейността и такива с по-дълъг цикъл на възвращаемост. При първите свиването на приходите през 2020 г. е с около 20%. Може да се допусне с голяма вероятност, че при тях времето за възстановяване ще бъде относително кратко, докато при другите – ще отнеме две до три години.

В тази ситуация икономиката на общината може да разчита именно на тези отрасли, при които ръстът ще бъде естествен и по-скоро бърз. Както и по-горе е ставало дума, промяна на структурата на икономиката Белоградчик и придвижването ѝ по посока на отраслите, които изискват значителни чуждестранни инвестиции, изглежда слабо вероятно за периода на действие на Плана.

Бюджет и субсидии: перспективи в началото на плана

Възможностите за поемане на нов дълг и увеличение на бюджетната субсидия за община Белоградчик изглеждат ограничени.

⁵³ Пътър Ганев. Секторите и регионите, които дръпнаха напред въпреки пандемията. Преглед на стопанската политика, бр. 1064, 19 ноември 2021 г.: <https://ime.bg/bg/articles/sektorite-i-regionite-koito-drypnaha-napred-vypreki-pandemiyata/#ixzz7Cy0dpqus> .

Според отчетите на министерството на финансите за третото тримесечие на 2021 г. (които сравнява финансовото състояние на общините назад във времето до съответния период на 2020 г.)⁵⁴ състоянието и управлението на бюджета се подобрява по много показатели и не предполага особени предизвикателства в обозримо бъдеще.

Размерът на общинският дълг сам по себе си не е голям – около 700 хил. лв., но в края на 2020 г. е 380 хил. лв. (увеличението е 45%). Освен град. Видин, в областта само община Брегово има подобен дълг, но при видимо по-лоши бюджетни показатели. –Другите общини нямат дългове.)

Покритието на разходите за местни дейности с приходи се подобрява спрямо септември 2020 г. от 66.3% до 87.1% (като съотношението в края 2020 г. е 61.8%). Бюджетното салдо (което показва размера на допълнителните разходи, които биха били финансирани без нови задължения) се запазва около 5%. Но размерът на дълга на общината като процент от всички планирани приходи (включително изравнителната субсидия и други трансфери) се увеличава от 11.4% на 23.5%. Процентът на просрочените задължения обаче остава относително висок, макар и леко да намалява от 125.3% от планираните приходи към септември м.г. до 121.9% т.г.

Делът на заплатите и осигуровки в общинския бюджет също намалява от 60.3% на 53.3% и е по-нисък от средния дял на тези разходи за всички общини в страната. По-важно е обаче четирикратното намаляване на капиталовите (инвестиционните) разходи – от 8.3 до 2.2% от общите разходи.

Изводът от тази динамика е, че поемането на нов дълг би било или много скъпо, или невъзможно, или осъществимо само при бърза възвръщаемост на инвестициите.

Общината през последната година, пък и преди това, е относително добре финансирана от централния бюджет.

Увеличението на целевата изравнителна субсидия от 2020 за 2021 г. (16.7%) е едно от най-високите в страната (малко по-значително е увеличението в общините Доспат и Тръкляно). Целевите субсидии за капиталови разходи и изравнителната субсидии, изчислени на човек от населението, са относително високи, но във вторите по размер категории на субсидиите за страната, съответно между 60 и 120 лв., и 100-150 лв. на човек.

През 2021 г. тя е в групата на около 20 общини с над 2000 лв. на човек (по-точно 2 911 лева) средства по европейските фондове за периода след 2007 г. Това е „рекорд“ в областта. Ако се изключат областните центрове, някои общини около Пловдив и София и граничните общини Свиленгард и Малко Търново, само две курортни общини в Бургаска област, Банско, Тутракан и Белене са използвали повече средства по тези фондове от Белоградчик.

⁵⁴ Виж: Данни общински дълг и Финансови данни на общините, ноември 2021 г. на страницата на министерство на финансите: <https://www.minfin.bg/bg/documents>

Изводи и SWOT Анализ

Бизнес среда

По отношение на бизнес средата в община Белоградчик, следните факти са от първостепенно значение за следващия планов период.

- Индексът на местната данъчна тежест (който обединява пет показателя по различни приходоизточници в бюджета на общините) показва, че в Белоградчик средата за водене на бизнес е най-добра среда в област Видин и е сред най-рационалните в страната.
- Средните приходи на общината на човек от населението през 2019 г. са най-високи в областта и са групата на общините с най-високи (над 400 лв.) приходи в страната.
- Индексът не включва т.нар. „туристически данък“. Не е ясно какво е значението му за бюджета. Може да бъде увеличен.⁵⁵
- 2021 г. общината е в групата на около 20 общини с над 2000 лв. на човек (по-точно 2 911 лева) средства по европейските фондове след 2007 г.
- Това е „рекорд“ в областта.
- Ако се изключат областните центрове, някои общини около Пловдив и София и граничните общини Свиленград и Малко Търново) – само две курортни общини в Бургаска област, Банско, Тутракан и Белене са използвали повече средства по тези фондове от Белоградчик.

Туризм

Анкетите и обсъжданията установиха умерен, но ясно изразен от деловите среди, оптимизъм по повод перспективите за развитие на туризма и индустрията на гостоприемството. Този оптимизъм се потвърждава и от статистиката.

- От 2018 към 2019 г. пренощувалите в общината посетители са се увеличили с 15%,
- Броят им намалява с по-малко от средния брой (36%) за страната през 2020 г.
- Регистрираните приходи от нощувки нарастват с около 90%, равнявайки се на почти 30% от тези приходи в цялата област Видин.
- Но времето за престой в местата за настаняване в общината не се променя, от 2016 до 2018 година то е по-малко от ден и половина, през 2019 г. 1.51 дена,
- По-високите приходи през 2019 г. са следствие на по-високия „принос“ на отделния пренощувал турист: през 2018 г. той е 51.5 лв., а през 2019 – 85.3 лв.
- През 2019 г., статистически, туризмът има дял в икономиката на общината от около 7%.
- Ако се оценят всички разходи на гостите, делът на туризма е между 12 и 15% от обема на продажбите на фирмите от града.
- Това е повече от средния дял на туризма в БВП на страната. Но тези 15% за икономиката на Белоградчик са 10 пъти по-малко от приходите от нощувки в Банско (при средно 3.5 дена престой на турист, пресметнати на годишна основа).

⁵⁵ Виж: Индекс на местна данъчна тежест, 2021 г. и данните в следващия абзац: 265 Истории за икономика, на: <https://265obshtini.bg/map/165>.

Предизвикателства

Неблагоприятните отправни дадености и обстоятелства, които следва да се вземат предвид в новия план, могат да се сумират по следния начин.

- Общината има резерв от мобилизиране на местен човешки капитал. Той е най-вече сред ромите, които живеят в общината. Такова е положението не само в Белоградчик. Характерно за Белоградчик обаче е обстоятелството, че липсват видими напрежения и дискриминация между различните общности.
- Основен проблем на това поприще е работата на ромите (и не само на ромите, но и изобщо на необвързаните с постоянни трудови договори жители на общината) в странство по краткосрочни и сезонни договори. Анализът на предложенията за такава работа показва, че два-три месеца ангажимент по такива договори осигуряват минимум шест-месечен доход на равнище около и над типичния за областите Видин и Монтана среден доход от брутна работна заплата.
- Иначе казано, този избор за осигуряване на известно благосъстояние е рационален и напълно разбираем. Предизвикателството е осигуряването на перспектива за по-постоянни и по-високи доходи за всички жители на общината.
- Един от факторите, които не зависят от общината, но оказват отрицателно въздействие за осигуряването на такава перспектива е административният начин на определяне на минималната работна заплата за България, а също така и административното определяне на социалните вноски, в частност на минималните осигурителни прагове. Общината не може да влияе върху тези фактори, но може да се предполага, че до около пет години административният подход в тези политики ще бъде най-малкото органичен.
- Мандрите и винарните от общината се управляват или маркетират от фирми със седалища в София или други градове. Би трябвало да не представлява проблем привличането им към различни туристически начинания и проекти на Белоградчик.
- Белоградчик е една от многото общини без чуждестранни инвестиции (5 евро на човек от 2007 г. досега).
- Местните бизнеси не инвестират, не строят и не увеличават дълготрайните материални активи;
- Те рядко прибегват до банкови заеми, както впрочем и населението на общината. Причината очевидно не е в лихвените проценти или политиките на банките. За бизнеса основният мотив за въздържане от риск и сключване на договори за кредит е късият хоризонт на фирмените, предприемаческите стратегии, дългосрочната неопределеност. И тази преценка е напълно реалистична и разумна.
- Липсата на кредитна история в момента не е пречка за търсещите кредитиране, поради свития кредитен портфейл, общото въздържане от заеми и глобално безпрецедентно ниските лихви по кредити.
- Увеличението на субсидиите за общината от централния бюджет може да стане само чрез добре премислени и обосновани проекти с дългосрочен мултиплициращ ефект за развитието на общината, съседните общини и региона.
- Слабо е вероятно общината да бъде предпочетена за такива субсидии при общото равнище за задлъжнялост на около 4/5 от общините в България и структурата на бюджетните им разходи (над 60% от които са за заплати на общинската администрация).

- Няма признаци за манипулиране на общински и държавни поръчки от местната и областната администрации. Но очакванията за политически решения по такива поводи на централно равнище и често трудната перспектива за включване на местни изпълнители в по-големи проекти, действат като възпиращ фактор при кандидатстването.
- Има голяма вероятност политическите решения по повод финансирани от държавния бюджет проекти в близко бъдеще да бъдат ограничени. Затова е важно общината да планира, подготви, докаже и договори своите проекти по възможност в началото на плановия период.

SWOT анализ⁵⁶

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
Състояние на местната икономика	Състояние на местната икономика
<ul style="list-style-type: none"> – Отличителни природни забележителности и силни възможности и потенциал за развитие на интегриран туристически продукт; – Природни ресурси с потенциал за развитието на високо ефективно селското стопанство, в частност такова свързано с висококачествени храни и вида; – Важна роля на дърводобива, свързана със значителната площ на горските ресурси в общината; – Запазени общи природни ресурси; – Отлични условия за развитие на биоземеделие; – Богат горски фонд; – Добри водни ресурси; 	<ul style="list-style-type: none"> – Функционират само предприятия в отрасли, които генерират ниска добавена стойност; – Не се използва, по бюджетни причини, потенциала за развитие на екологосъобразен дърводобив; – Прекъснати традиции и спад в дела на индустриалния сектор в структурата на местната икономика; – Липса на чуждестранни инвестиции и слаб инвеститорски интерес към региона; – Голяма част (вероятно 35%) от икономически активното население е заето в чужбина; – Не-обновявана от 35-40 години инфраструктура на водоснабдяване; – Слабо присъствие и/или спорадичен характер на появата и поддържането на инициативни за целогодишно функциониране на туристическия бранш на общината;
<ul style="list-style-type: none"> – Висок потенциал за развитие на различни видове нишов туризъм в общината: културно-исторически, ученически, културен, екотуризм, пешеходен, велотуризм и селски туризъм; – Неизползван потенциал на свързване с трансгранични (от Румъния и Сърбия) потребители и доставчици на стоки и услуги 	<ul style="list-style-type: none"> – Ограничен достъп на жителите от по-отдалечените от общинския център населени места до социално-икономическите възможности и услуги. – Липса или не добро качество на „маркетинга“ на общината, включително за посетители от чужбина. Например планираната преди седем години

⁵⁶ Анализът е съставен съвместно с Теменужка Кутевски и се основа на статистика, стандартизирани анкети и интервюта, и фокус групи.

	<p>Интернет страница "VISIT BELOGRADCHIK" изобщо не е направена;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Липса, с три-четири изключения, на събития с местен и/или регионален „отпечатък“, които да поддържат висок интерес към града и общината от български и чуждестранни посетители; – Някои събития, като например оперните вечери, станаха пример за подражание и вече се организират от поне пет други общини; – В същото време Белоградчик не копира опита на другите общини в тази насока.
<p>Развитие на социалната сфера и човешките ресурси</p>	<p>Развитие на социалната сфера и човешките ресурси</p>
<ul style="list-style-type: none"> – Наличие на атмосфера на разбирателство сред населението, свързана с етническите различия и уважение към способностите на всички граждани; – Сравнително по-малък дял на напускащите общината поради мотиви от вътрешно-миграционно естество, както и по-слаба външна миграция в сравнение с общините на области Видин, Монтана и Враца. – Наличие на трудоспособно население в активна възраст с потенциал за работа на територията на общината; – По-висока заетост и по-ниска безработица в сравнение с повечето общини на Видинска област; – Наличен човешки ресурс за работа в сферата на здравеопазването; една от високите в ЕС удовлетвореност на население от медицинските услуги е регистрирана през последните години именно в Северозападна България, според регионалната статистика на Евростат; – Добро качество на социалните услуги, например в домовете за възрастни хора са обхванати всички нуждаещи се, докато средно в общините в страната чакащите 	<ul style="list-style-type: none"> – Равнище на средната брутна месечна заплата близко до равнището на минималната работна заплата; – Негативни демографски процеси на територията на общината и дефицит на кадри в ключови професионални сфери; – Продължаваща обща тенденция към отлив на постоянно живеещи в района, каквато е характерна за 26 от областите в страната и за около 230 от 265 общини; – Пренебрежимо нисък миграционен поток към региона; – Обезлюдяване на някои населени места; – Ръст на безработицата на местно ниво, но в относително по-добри стойности от съседни общини и области; – Слаба интеграция с икономиките на съседни страни, характерна за цяла Северна България, с изключение на област Русе и Добрич.

<p>такива грижи са 46%; случаите на девиантното поведение на непълнолетни са изключение и през последните три години намаляват;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Добро в сравнение със Северозападна България и изобщо за страната равнище на учителската квалификация; – По-добри от средното за общините в страната равнище на социалните услуги, особено на тези за възрастни хора; – Ниско средно равнище на престъпност и добър обществен ред и спокойствие. 	
<p>Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията</p>	<p>Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията</p>
<ul style="list-style-type: none"> – Налична общинска пътна мрежа с възможности за транспортен достъп до всички населени места на общината. – Осигуряване на свързаност с други региони поради близост до главен международен път E79. 	<ul style="list-style-type: none"> – Дефицити в качествено инфраструктурно обезпечаване на региона. – Липса на инфраструктурни връзки на Северна България с Румъния; – Неосъществен, макар и подготвен планово, проект за изграждане гранично-контролен пункт със Сърбия при село Салаш и Ново корито (на територията на Сърбия). – Несъответствие на регионалната (на област Враца, Монтана и Видин) пътна инфраструктура на пропускателния капацитет на прилежащата такава инфраструктура на България, втория мост на Дунав и пътищата в Румъния и Сърбия. – Влошени качествени параметри на пътищата от общинската и републиканската пътна мрежа и недостиг на инвестиции за тяхната поддръжка и реконструкция; – Занемарени гробищни паркове в населените места;
<ul style="list-style-type: none"> – Добри водни ресурси на територията на общината. 	<ul style="list-style-type: none"> – Влошена поради остарели тръби и изобщо остаряла технология на водоснабдителна и канализационна системи на общината и на прилежащите общини. – Липса на достъп до интернет услуги в малките населени места в общината.

Бюджет и субсидии	Бюджет и субсидии
<ul style="list-style-type: none"> - Състоянието и управлението на бюджета се подобрява по много показатели и не предполага особени предизвикателства в обозримо бъдеще; - Покритието на разходите за местни дейности с приходи се подобрява спрямо септември 2020 г. от 66.3% до 87.1% 	<ul style="list-style-type: none"> - Размерът на дълга на общината като процент от всички планирани приходи (включително изравнителната субсидия и други трансфери) се увеличава от 11.4% на 23.5%.
<ul style="list-style-type: none"> - Бюджетното салдо се запазва около 5% по време на пандемията; - Делът на заплатите и осигуровки в общинския бюджет също намалява от 60.3% на 53.3% и е по-нисък от средния дял на тези разходи за всички общини в страната. 	<ul style="list-style-type: none"> - Четирикратно е намаляването на капиталовите (инвестиционните) разходи – от 8.3 до 2.2% от общите разходи през 2021 г.; - Усложняване на дълговата криза на общината със смето-събиращата фирма, въпреки общото добро управление на общинските финанси.
<ul style="list-style-type: none"> - Общината е относително добре финансирана от централния бюджет; - Увеличението на целевата изравнителна субсидия от 2020 за 2021 г. (16.7%) е едно от най-високите в страната; - Целевите субсидии за капиталови разходи и изравнителната субсидии, изчислени на човек от населението, са относително високи; - През 2021 г. тя е в групата на около 20 общини с над 2000 лв. на човек (по-точно 2 911 лева) средства по европейските фондове за периода след 2007 г. Това е „рекорд“ в областта. 	<ul style="list-style-type: none"> - Възможностите за поемане на нов дълг и увеличение на бюджетната субсидия за община Белоградчик изглеждат ограничени, най-вече поради доброто представяне в миналото. - Използване на общинските гори като един доминантните източници на приходи в общинския бюджет, което създава риск и за горския фонд, и за приходите, мотивирайки обяснения от рода на „дървената мафия“ и общо недоверие към стопанските перспективи на общината.
Екологично състояние и рискове	Екологично състояние и рискове
<ul style="list-style-type: none"> – Територията на общината се характеризира с добри екологични условия заради слабата индустриална активност. 	<ul style="list-style-type: none"> – Възможно замърсяване на повърхностните и подземни водни тела в общината; – Образуване на незаконни сметища.
<ul style="list-style-type: none"> – Наличие на богато биологично разнообразие, имащо важно значение за развитието на горското стопанство, лова и риболова, билкарството, туризма. 	<ul style="list-style-type: none"> – Замърсяване на площи от изхвърлянето на битови, градински и животински отпадъци, основно в периферните части на населените места; – В общината не действа ефективно масово достъпна и използвана система за разделно събиране на отпадъци.

Административен капацитет	Административен капацитет
<ul style="list-style-type: none"> – Желание и воля за доброволно съдействие на гражданите да участват в подобряването на административните услуги; – Активно участие на представители на ромската общност в процесите, отнасящи се до развитие на общината. 	<ul style="list-style-type: none"> – Липса на административен капацитет на общинската администрация при управление на програми, целящи повишаване качеството на живот на населението на територията на общината; – Ограничени възможности за финансиране и реализация на общественозначими проекти на територията на общината.
Културно–историческо наследство	Културно–историческо наследство
<ul style="list-style-type: none"> – Богато културно–историческо наследство на територията на община Белоградчик; – Наличие на достъпни обекти с „национално значение“. 	<ul style="list-style-type: none"> – Слабо познаване на културно–историческо наследство на община Белоградчик и свързаните с него възможности за развитие на различни форми на туризъм; – Липса на комуникационна стратегия на общината и популяризиране на културно–историческото наследство като туристическа дестинация.
Селищна среда и жилищен сектор	Селищна среда и жилищен сектор
<ul style="list-style-type: none"> – Жилищна инфраструктура, която може да „носи“ много по-голямо население; – Голям брой имоти с потенциал за развитие при интерес към заселване в района. 	<ul style="list-style-type: none"> – Налице е амортизиран общински жилищен фонд; необходимост от саниране и ремонт на инсталации за преобладаващата част от жилищата; – Слаб интерес към купуване на имоти заради ниското развитие на региона; – Отсъствие на такъв интерес и от жителите на общината.
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
Състояние на местната икономика	Състояние на местната икономика
<ul style="list-style-type: none"> – Свиването на деловата активност в общината не е толкова драстично, колкото в съседни общини, областта и съседните области; – Общината може да подкрепи инициативата 1/5 от данъка върху дохода, произведен в общината да остава в общината; – Белоградчик може да бъде пилотна община за проверка на ефектите от подобна реформа; – Ремонт и подмяна на тръбопровода като проект от полза над 12 хиляди жители на 	<ul style="list-style-type: none"> – Заплатите и доходите в общината, макар и да не спадат значително, стагнират; повече от половината работещи в общината имат месечни доходи на равнище от около 30% от средните за страната; – Продължаване и усложняване на общественоеикономическата обстановка във връзка с КОВИД-19, но отсъствие на национални програми, включително по Плана за възстановяване и устойчивост, които да подпомогнат конкурентността на местните стопански дейности;

- Северозапада и премахващ основен риск пред гостоприемството и туризма в региона;
- Превръщането на общината в седалище на значими фирми и привличането на инвеститори в потенциалните атракции на града има многообещаващи перспективи;
 - Сравними с най-популярните планинско-туристически дестинации показатели на приходите от един турист;
 - Увеличаване на интереса към туристическата дестинация „Белоградчик“ чрез съставянето и организирането на постепенно разширяващ се годишен календар със специални събития/фестивали;
 - Практически неограничени възможности за разнообразяване на туристическия продукт чрез, например: а) изпълнение на старите планове за „маркетинг“ на общината, б) въвеждане на нови „фестивали“ от типа на „Вино от Северозапада“, „Произведено в Северна България“, „Rock on the Rocks“, „Панаир на зимнината“, „Катерач без плач“, фолклорни съревнования, „Фестивал на документалното кино за близката история“ и др. под.;
 - Програма за създаване и прилагане на стимули за предприемачество в региона;
 - Активизиране на действията за изграждане на КПП със Сърбия; осъществяване на този проект;
 - Изграждане на партньорства (побратимяване) с европейски и световни градове с цел обмен на туристи;
 - Осигуряване на условия за икономическа реализация в общината с цел предотвратяване на трудовата миграция;
 - Възможности за стимулиране на производителите на биологична земеделска продукция чрез програми на ЕС и повишаване на възможностите за пазарна реализация, включително програмите за възстановяване и развитие.
- Значително по-малко туристи и по-кратък престой на посетителите в сравнение с общините с планински и полупланински профил на туристическите услуги;
 - Слабо използване на природните дадености за допълнителни в сравнение с наличните туристически атракции за увеличаване броя на посетителите на общината и удължаване на техния престой;
 - Поради краткия престой – липса на интерес с осъвременяване на съществуващата и изграждане на нова леглова база за приемането на гости;
 - Сега наличните места за настаняване (особено след замразяването на дейността на най-големия - и 4-звезден - хотел изпитват кризисен недостиг в моменти на пикови посещения;
 - Въпреки някои ситуативни предимства на общината, липсата на възможности за икономическа реализация на територията на общината, което засилва трудовата миграция и обезлюдяването на региона;
 - Около 35% от жителите на общината работят в чужбина сезонно и на краткосрочни договори; тези договори за няколко месеца осигуряват за останалото време от годината покриване на месечни разходи, които са близки до средните за страната;
 - Това обстоятелство намалява интереса на тези хора към пълна заетост в общината, областта и дори страната.

Развитие на социалната сфера и човешките ресурси	Развитие на социалната сфера и човешките ресурси
<ul style="list-style-type: none"> – Добро равнище на социалните услуги, които са един от значимите сектори в общинската икономика; – Обща удовлетвореност (подобно на цяла Северозападна България) от достъпа до здравни услуги; – Създаване на местни НПО за фокусиране на капацитета за кандидатстване по програми на ЕС; – Изграждане на вериги за доставки (на продукти и услуги) „около“ вече работещи предприемачески проекти; – Осигуряване на стимули и условия за привличане на активната работна ръка за реализация на територията на общината, а не в чужбина; – Активизиране на продължително безработни и икономически неактивни лица, чрез насърчаване на трудовото медиаторство; – Насърчаване на доброволчеството за реализация на общински проекти; – Възможности за разширяване на социалното включване чрез използване на методи като ИЗОО („извън заетост, образование и обучение“), ИПС (Изследвания на работната сила) и EU-SILC (European Union Statistics on Income and Living Conditions), за които общината има подходящи характеристики да бъде пилотен за страната проект, проекти в областта на социалната политика; – Изграждане на мрежа от застъпници сред хора, родом от общината, но реализирали се другаде (в България и чужбина); – Утвърждаване на практиката на помощник на учителя и образователния медиатор в системата на предучилищното и училищното образование в община Белоградчик; – Подобряване количествените и качествени характеристики на обектите на здравната, образователната, социалната, културната и спортно-рекреационната инфраструктура. – Повишаване на здравните знания и осигуряване на достъп до здравна 	<ul style="list-style-type: none"> – Влошаване на стойностите, характеризиращи демографското развитие на общината; – Перспективите пред социалните и здравните услуги в общината биват ограничавани от неразумно планиране на дейности и възнаграждения в тези сфери, от административното определяне на равнищата на минимални работни заплати, на разходите за социални услуги и помощи; – Задълбочаване на икономическата миграция на населението в трудоспособна възраст и ограничаване на възможностите за подпомагане на човешкия капитал на територията на общината; – Засилване неравнопоставеността на достъпа на жителите на някои населени места до различни обществено значими услуги в областта на образованието, здравеопазването, социалните услуги; – Риск от социално изключване за някои уязвими групи на обществото: голяма част от лицата, които напускат или поради трудова миграция не са обхванати в образователната система, има риск да останат с ниска степен на образование и съответно на невъзможност за професионална реализация; – Общ риск от задържане на потенциала на общинската икономика в областта на услугите и особено туристическите услуги, което вероятно допълнително ще влоши социалноикономическия профил на общината.

информация и обслужване за гражданите и развиване на здравно медиаторство.	
Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията	Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията
<ul style="list-style-type: none"> – Реализация на гранични обществено значими проекти за подобряване техническата инфраструктура в община Белоградчик; – Начална проектна готовност на проектите за през-гранична връзка със Сърбия и проектите за ремонт на водоснабдителната система; – Перспектива за мултиплициран положителен ефект от такива инвестиции отвъд икономиката на общината, за съседни общини в България и вероятно Сърбия. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ограничени възможности за финансиране на проекти, целящи подобряване състоянието на техническата инфраструктура; – Бюрократични пречки по линия на действащото законодателство за финансиране на регионална и местна инфраструктура; – Включително на проекти от над-общинско значение като например осъвременяването на водоснабдителната система; – Състоянието на тази система поражда риск от дългосрочно увреждане на облика на общината като туристическа дестинация и оттам носи и риск за около 1/3 от доходите на населението и общинския бюджет.
Екологично състояние и рискове	Екологично състояние и рискове
<ul style="list-style-type: none"> – Създаване на възможности за развитие на някои алтернативни форми на туризъм, свързани с благоприятното екологично състояние на територията на общината. 	<ul style="list-style-type: none"> – Бюрократични пречки при използването на горския фонд и природните забележителности; – Неосъществен потенциал за достъп до финансиране по европейски програми в областта на околната среда и биоразнообразието; – Евентуални заплахи за населението поради наличие на нерегламентирани сметища на територията на община Белоградчик; – Унищожаване на горските ресурси заради слаб контрол върху незаконната сеч; – Заплахи за биоразнообразието в общината поради замърсяване на водите.
Административен капацитет	Административен капацитет
<ul style="list-style-type: none"> – Традиционно добри показатели за работата и удовлетворителни възнаграждения на служителите в общинската администрация; – Насърчаване на публично-частни партньорства с цел реализация на проекти в 	<ul style="list-style-type: none"> – Бюрократични пречки в договарянето на субсидии от централния бюджет и по европейски програми;

<p>областта на различни сфери на общественото развитие, целящи повишаване качеството на живот на хората;</p> <p>– Задълбочаване на сътрудничество между община Белоградчик и съседни общини в процеса на реализация на различни обществено значими проекти.</p>	<p>– Недостиг на умения и капацитет за дългосрочно програмиране и успешна подготовка на проекти за финансиране;</p> <p>– Липса на инициативи за сътрудничество при реализацията на проекти в различни ключови области на развитието, насочени към повишаване качеството на живот в общината.</p>
<p>Културно–историческо наследство</p> <p>– Машабно популяризиране на културно–историческото наследство на общината;</p> <p>– Изработване на комуникационна стратегия на общината с цел популяризиране на община Белоградчик като туристическа дестинация и изграждане на визия.</p>	<p>Културно–историческо наследство</p> <p>– Липса на средства за съхраняване на културно-историческите паметници на територията на общината;</p> <p>– Злоупотреба със статута на културно-историческите паметници и опит да бъдат приватизирани чрез незаконни действия.</p>
<p>Селищна среда и жилищен сектор</p> <p>– Възможности за развитие на алтернативни форми туризъм: селски и екотуризъм поради добре съхранена природа.</p> <p>– Подобряване на жилищните условия в гъсто населени квартали;</p> <p>– Отреждане на нови територии за жилищно строителство с възможности за деконцентриране на компактните и обособени квартали.</p> <p>– Реконструкция на обекти на инфраструктура за целите на образованието, културата, спорта и др.</p>	<p>Селищна среда и жилищен сектор</p> <p>– Влошена жилищна база, инфраструктура и обезлюдяване на територията на общината.</p>

Визия за развитието на туризма и гостоприемството

Целта на инициативите и проектите в тази област е да се увеличи на престоят на гостите на до поне два дена през следващите две години и до два и половина – три дни след пет години.

Очакваният ефект за първия под-период е увеличаване на оборота и приходите от гостоприемство с 25%. Към края на периода – 30%.

Основанията за оптимизъм за такива развития са две: това вече се е случило в периода 2018 – 2019 г. и обстоятелството, че частният сектор очаква подобни процеси да се разгърнат и в бъдеще.

Средствата за постигане на тази цел са следните:

- Реклама и информация;
- Възстановяване на работата на четири-звездния хотел;

- Разширяване на списъка туристически атракции и привличането на инвестиции за тяхното осъществяване;
- Постепенно увеличаване на броя на събитията с общински и регионален „отпечатък“;
- Постепенно увеличаване на гостите от страната и чужбина;
- Осъществяване на инфраструктурни проекти, най-вече в областта на водоснабдяването и през-граничната пътна връзка и ГКПП със Сърбия, които рисковете от неочаквани предизвикателства за инвестициите в туризма, осигуряват по-добро качество на жизнената среда и разширяват нишата на общината и региона на пазара на туристически услуги.

Примерни проекти и събития

Възможностите за разнообразяване на туристическия продукт на общината и използването на природните дадености са практически неограничени. Този списък на проекти и идеи е примерен и непълнен, наименованията са подбрани, за да бъде очевидно за какво става дума. Те трябва да бъдат добавени към традиционните вече събития и инициативи.

- Visit Belogradchik (the White Town) – страница в Интернет, планирана през 2014 г.;
- Pure Nature Resort;
- „Фестивал на пейзажната фотографията“;
- „Скалите и Калето нощем“;
- “Wine & Cheese”;
- “Rock on the Rocks”;
- „Катерач без плач“;
- „Вино от Северозапада“;
- „Произведено в Северна България“;
- „Панаир на зимнината – домашни рецепти и произведения“;
- Към горното, всеки две години – Международна конференция по домашна икономика;
- Годишна конференция по детски туризъм;
- Годишна конференция по алтернативен туризъм;
- „Фестивал на документалното кино за близката история“.

Списък инвестиционни проекти с финансова оценка

Обосноваването на списъка тук е направено по-горе. Тук само се повтарят някои от основания.

Проекти с финансиране от държавния бюджет:

Проект	Основания
Рехабилитация на водоснабдяването – 13.8 млн. лв.; период на осъществяване – две – две и половина години.	Подобрява водоснабдяването на три общини и създава резерв за водоснабдяване на четири общини. Технологията и материалите, осигуряващи сегашното водоснабдяване са морално и физически остарели.

	<p>При аварии и други непредвидени събития не възникват кризи поради обстоятелството, че тези събития не се случват едновременно на двата водопровода.</p> <p>Такова събитие или авария, настъпили в неудачен период, могат да резултат не само в непосредствени загуби, но и да нанесат щети върху туризма и индустрията на гостоприемството, които се възстановяват трудно.</p>
<p>Субсидия за фотоволтаични инсталации – 1.5 – 2 млн. лв. по линия на ПВУ; период на осъществяване – до три години.</p>	<p>Според регламента на ЕС административните разходи по инсталирането им би трябвало да отпаднали към 1 юли тази година.</p> <p>Независимите off-grid фотоволтаични устройства (включително портативни батерии за съхраняване на електроенергия) намаляват разходите за електроенергия на домакинствата и са приоритет в ПВУ.</p> <p>Бенефициенти могат да бъдат общинските сгради, читалището, някои по-големи хотели, къщи за гости и всяка относително масивна сграда или къща, чийто покрив издържа 300 кг. допълнително натоварване.</p> <p>Досега не е известно община да е кандидатствала с такъв проект, възможно той да бъде демонстрационен или пилотен.</p>
<p>ГКПП Салаш и път – 2.5 – 3 млн. лв.; период на осъществяване – вероятно две години</p>	<p>Инвестицията се намира на завършена пред-проектна фаза, тъй като изграждането започва преди седем години, но бива спряно и сега (вероятно) се налага нов проект.</p> <p>Това е обект с регионално и национално значение, тъй като намалява струпванията на пасажерски превозни средства през</p>

	<p>другите ГКПП в областта и на ГКПП Калотина.</p> <p>Значението за общинската икономика се състои в превръщането на Белоградчик в достъпна международна дестинация и възможно – в удължаването на туристическия сезон и разширяването на участие в панаири и други общински начинания.</p>
--	---

Частни инвестиции

Проект	Основания
<p>„Скалите и Калето нощем“ или „Нощен облик“ на скалите – 0.2-0.3 млн. лв. период на осъществяване – пет месеца.</p>	<p>Природните дадености не са достъпни за наблюдение и фотографиране през тъмната част на денонощието, а на града липсват възможности за релакс, почивка и срещи вечерно време;</p> <p>Това ще създаде допълнителен стимул за удължаване на „работния ден“ на събития като панаири и конференции, както и възможности за реклама.</p> <p>Вероятно е удължаването на престоя на гостите.</p> <p>Инвестицията не е голяма, не носи риск за общината, но е с голям мултипликационен ефект.</p> <p>Работата и осветителните съоръжения са в обем и естество, които не нарушават състоянието на околната среда и Калето.</p>
<p>Скални атракции, катерачество, „Катерач без плач“ (предполагаема атракция за деца) – 1 млн. лв. Период за осъществяване – две години</p>	<p>Инвестицията дава възможност са екологичен, спортен и детски-ученически туризъм и атракции.</p> <p>Мултиплициращият ефект се очаква да се появи чрез увеличаване на посещения, удължаване на престоя, по-постоянна запълняемост на легловата база и по-високи обороти в търговията на дребно, хотелите и къщите за гости.</p>

	<p>Възможни са и разширения на възможностите за настаняване.</p> <p>Общината не носи риск и няма рискове за околната среда и скалите.</p>
<p>Места за настаняване – 1.5 – 2 млн. лв.; период – до три годни.</p>	<p>Основното тук е създаването предвидимост и разширяване на инвестициите в недвижими имоти.</p>

Преглед на условията и възможностите за финансиране

- Увеличението на приходите на общината е много съществено предизвикателство, това може да бъде постигнато при следните няколко промени на стопанската и бюджетна практика:
 - a. Подобряване на представянето на община пред потенциални гости и инвеститори;
 - b. Разнообразяване на туристическия продукт и удължаване на престоя на гостите на общината;
 - c. Инициирани от общината проекти с очевидно над-общински ползи;
 - d. Преодоляване чрез авторитета и амбицията на общината и кмета, общинския съвет на пречките пред такива проекти;
 - e. Привличане на големи компании да преместят седалищата си в общината или да преместят част от управленските си дейности в нея;
 - f. Увеличаване на туристическия данък, но след промяна в данъчните закони и по специално в ЗМДТ;
 - g. Намиране на възможности за финансиране по линия на Плана за възстановяване и устойчивост (ПВУ), промените и конкретизации в който тепърва предстоят;
 - h. Перспективата за осъществяване на проекти по тази линия е в под-сегментите на плана по енергийна ефективност, социално включване и дигитализация и образование.
 - i. Община Белоградчик статистически е идеалното място за пилотни проекти в областта на местните данъци и такси, социалното включване и опазването на околната среда, биоразнообразието и горите.
- Увеличението на инвестициите в средносрочен период изглежда възможно само с нови начинания в туризма.